

La prevenció de la delinqüència

Vicente Garrido Genovés
Almudena González García

PID_00202638

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. El camp de la prevenció de la delinqüència	7
2. Política criminal i delinqüència a Europa	11
2.1. Aparició a Europa del camp d'estudi específic de la prevenció de la delinqüència	11
2.2. Notes comunes a Europa	12
2.3. La por al delictes no és tan elevada	14
2.4. Els europeus no són tan partidaris del càstig com sembla	15
2.5. Els factors que distorsionen la realitat i confonen la política criminal	16
3. La prevenció psicosocial	19
3.1. Els programes eficaços	23
3.2. Un estudi de la prevenció psicosocial en quatre països europeus	24
3.2.1. Alemanya	24
3.2.2. Holanda	25
3.2.3. Espanya	26
3.2.4. El Regne Unit	27
3.2.5. Conclusions	27
3.3. Exemple de prevenció psicosocial: els programes de competència social a l'aula	28
4. La prevenció situacional	31
5. Una nova frontera per a la prevenció: el ciberdelicte	34
6. Un model per al progrés en la investigació preventiva aplicada	36
7. Conclusions	39
Activitats	43
Bibliografia	44

Introducció

En aquest mòdul didàctic volem que compregueu el complex món de la prevenció del delicte en els aspectes més destacats. Diem que es tracta d'un camp "complex" per diverses raons, però en destacarem dues: en primer lloc, la necessitat que els esforços preventius siguin clarament definits i catalogats, invocant les teories i els fonaments d'actuació en què es basen (cosa que no sol passar), per a fer després una avaluació rigorosa, i en segon lloc, perquè és molt comú que el camp de la política criminal (que en la pràctica hauria d'incloure tot esforç de prevenció) descansi sobretot en mesures penals i legals i desaten- gui així els avenços de la criminologia.

No cal desesperar-se, però! En molts sentits, els esforços de la prevenció del delicte recullen el millor que pot oferir la criminologia aplicada per al progrés de la societat, i no hi ha cap dubte que hi ha moltes persones que es veuen beneficiades per aquestes activitats, encara que de vegades costi d'apreciar-les dins del sistema de funcionament de la justícia o del sistema penal.

En aquest mòdul ens ocuparem del concepte de *prevenció del delicte* i de les relacions que té amb la política criminal, i després ens aturarem en dos tipus de prevenció: la prevenció psicosocial i la prevenció situacional o ambiental. La raó d'aquesta elecció és doble. En primer lloc, perquè l'efecte del sistema de justícia i de la pena ja es considera en altres assignatures, igual que les estratègies de tipus social i comunitari es preveuen en matèries com política criminal, sociologia de la delinqüència i en l'estudi de la policia com a policia de comunitat o de "solució de problemes" en la matèria corresponent. En segon lloc, perquè és potser en aquests dos àmbits en què la criminologia ha obtingut resultats més avaluables.

D'altra banda, dedicarem unes pàgines a presentar de quina manera el delicte a la Xarxa o cibercriminalitat obliga a plantejar-se la prevenció en un nou marc, en què la prevenció situacional pot ser una de les estratègies que s'hagin tenir en compte.

Finalment, presentarem un model per a desenvolupar el coneixement orientat a la generació de programes de prevenció cada vegada més ajustats als objectius a què aspira i amb més possibilitats de ser replicats i contrastats pel que fa als mecanismes d'acció, des de l'àmbit local fins a l'internacional.

Objectius

Amb l'estudi d'aquest mòdul heu d'assolir els objectius següents:

- 1.** Descriure els diferents tipus de prevenció que hi ha, d'acord amb els diferents criteris que es fan servir.
- 2.** Assenyalar la relació que hi ha entre la política criminal i l'àmbit de la prevenció.
- 3.** Caracteritzar el clima general de l'actual política criminal a Europa i com influeix sobre la prevenció.
- 4.** Descriure els esforços en l'àmbit de la prevenció psicosocial a Europa i, en particular, als països que es comenten.
- 5.** Caracteritzar de manera general el programa de prevenció de competència social a l'escola que es comenta en aquest mòdul.
- 6.** Descriure les estratègies més rellevants de la prevenció situacional.
- 7.** Comprendre el fenomen del desplaçament en la prevenció.
- 8.** Saber de quina manera es poden plantejar avui dia els esforços de la prevenció en l'àmbit de la cibercriminalitat.
- 9.** Definir els elements essencials del model de coneixement per al desenvolupament de la prevenció d'Ekblom.
- 10.** Comprendre que la justícia té greus limitacions en la prevenció del delictes basada en la idea d'incrementar o accelerar les penes.

1. El camp de la prevenció de la delinqüència

El crim causa a Europa entorn de 73.000 morts cada any, i a aquesta xifra s'hi han d'afegir els elevats costos financers derivats del tractament mèdic i psicològic de les persones que aconsegueixen sobreviure (WHO, European Region, 2005). Per descomptat, als diners d'aquestes pèrdues s'hi han de sumar els que es deriven de la despesa produïda pel processament del delinqüent en el sistema de justícia criminal, i també el compliment de la sentència corresponent, sia a la comunitat o en una institució penitenciària.

El pitjor, amb tot, no és l'estat actual de la importància del crim, sinó la falta d'eficàcia que, en un sentit general, té el sistema de justícia per a respondre. Una revisió sistemàtica feta per Smith i altres (2002), en què es va analitzar en 111 estudis la influència sobre la reincidència de diferents tipus de condemnes sobre un total de 442.000 delinqüents, va concloure que no hi havia una correlació positiva entre tipus de condemna i reincidència, i va arribar a la conclusió que, en contra del que pensa l'home mitjà, una condemna més dura no comporta una reducció de la reincidència. Aquesta percepció s'ha vist incrementada fa poc per l'ansietat derivada de la inseguretat que ha creat la crisi econòmica, que tendeix a fomentar els desitjos de retribució i el rebuig dels estrangers (Costelloe i altres, 2009).

Moltes vegades la prevenció del delicte es considera l'equivalent a una concepció judicial de la política criminal, quan es refereix a les accions del sistema judicial penal per a identificar, detenir, processar, condemnar i castigar els delinqüents; això es tradueix en un missatge enviat a la societat en general que el delicte no hi té cabuda i és castigat (Medina, 2011). No obstant això, aquesta concepció és inadequada: la política criminal s'ha de veure com l'esforç global d'un país per prevenir el delicte, i no pas com a resultat de la sola aplicació de les lleis.

Medina (2011) i Garrido i altres (2006) presenten diferents concepcions de les mesures que es consideren quan es parla de la prevenció del delicte. En primer lloc, tenim la divisió més clàssica entre tres tipus de prevenció:

- **Prevenció primària:** conforma totes les intervencions que s'orienten al públic en general i que pot comprendre alteracions en l'entorn social o físic. L'objectiu d'aquesta prevenció és reduir totes les causes del delicte de manera general. Operen en un àmbit superficial, com les campanyes educatives o d'informació orientades a persuadir la conducta de la gent. No obstant això, poden tenir un abast més radical si estan orientades a remoure les adversitats i pressions negatives que condueixen al comportament criminal.

- **Prevençió secundària:** abraça les intervencions que s'orienten a grups de risc, això és, a subjectes que presenten un perfil sociodemogràfic i personal o unes característiques que els poden predisposar al delicte, com són l'edat, l'estil de vida o qualsevol altre factor de risc. L'objectiu d'aquesta prevenció és concentrar determinats recursos en grups de risc que tenen un potencial més gran per a cometre delictes, i així reduir aquest potencial.
- **Prevençió terciària:** està orientada al treball amb delinqüents coneguts per a reduir la seva participació en activitats delictives i el dany que n'emana. Aquesta prevenció té lloc en general dins del marc del sistema judicial penal.

Aquesta classificació és útil perquè ens informa dels diferents nivells d'intervenció, però en canvi ens diu molt poca cosa sobre el contingut de les intervencions pròpiament dites.

En segon lloc, Van Dijk i Waard (1991) van elaborar una tipologia inspirada en la classificació esmentada però afegint-hi un segon eix de classificació, això és, el tipus d'audiència (o població diana) de la intervenció:

Taula 1. Tipologia de models de prevenció basada en dues dimensions: nivell de la intervenció i audiència

Audiència	Primària	Secundària	Terciària
Orientada a la víctima	Enduriment d'objectius, campanyes de conscienciació i dissenys arquitectònics	Mesures preventives per a grups de risc, contractes d'assegurances per a grups de risc	Intervencions basades en la noció de victimització repetida, ajuda a les víctimes, compensació, indemnització
Orientada a la comunitat	Més vigilància formal i natural, patrulles ciutadanes, disseny arquitectònic i planificació urbana	Identificació de barris problemàtics i distribució de recursos comunitaris, d'entrenament i mediació	Regeneració urbana d'àrees delictives, saturació policial, definició de punts calents per a una acció policial focalitzada
Orientada a l'agressor o delinqüent	Programes de ciutadania, educació civil, reducció d'oportunitats delictives	Treball social amb grups de risc (joves, aturats, etc.)	Rehabilitació i tractament en el context carcerari i de penes comunitàries

En tercer lloc, Crawford (2002) té en compte la importància del contingut i la naturalesa de la intervenció, i prefereix l'ús d'un model bidimensional que reconeix la classificació del model de salut pública però que posi èmfasi en la naturalesa de la intervenció. Distingeix entre intervencions socials i intervencions situacionals. Aquesta classificació no està exempta de problemes: fica al mateix sac programes inspirats en models teòrics diferents que operen a diferents nivells. Per exemple, en el grup de mesures situacionals, hi inclou intervencions efectivament basades en les teories de l'oportunitat criminal i en el model situacional del delicte, la qual cosa sens dubte és correcta, però d'altra banda, hi inclou mesures de caire més conservador i autoritari, com la noció de dissuasió o incapacitació penal, la qual cosa és molt discutible.

Taula 2. Tipologia de models preventius bidimensional: procés o contingut i nivell d'intervenció

Procés	Primària	Secundària	Terciària
Social	Educació i socialització, campanyes de conscienciació i informació, patrolles ciutadanes de vigilància	Treball social amb grups de risc, regeneració urbana	Rehabilitació, penes comunitàries, mediació, reparació, justícia terapèutica
Situacional	Reducció d'oportunitats, disseny urbà, dissuasió general	Reducció d'oportunitats, mesures per a grups de risc	Discussió especial, incapacitació, valoració del risc i vigilància

Font: Crawford (2002) i Medina (2011)

Finalment, Medina (2011) esmenta Tonry i Farrington (1995), que fan una classificació molt útil dels **models de prevenció en quatre tipus**:

- La **prevenció per mitjà del sistema de justícia**: aquí hi ha l'ús de la dissuasió, la incapacitació i la rehabilitació com a estratègia del sistema judicial penal.
- La **prevenció situacional del delicte**: són intervencions dirigides a reduir les oportunitats per al comportament antisocial i delictiu i a incrementar el risc i la dificultat de cometre delictes.
- La **prevenció comunitària**: engloba les intervencions orientades a canviar les condicions socials que influeixen en el comportament antisocial en les comunitats i els barris.
- La **prevenció en la infància i l'adolescència**: són les estratègies dirigides a inhibir el desenvolupament del comportament delictiu individual mitjançant intervencions centrades a reduir factors de risc i amplificar factors de protecció en el desenvolupament infantil i juvenil.

El primer dels models assumeix que el sistema judicial, pel que fa a la conceptualització tradicional, té certa eficàcia que pot funcionar amb certes poblacions, sia mitjançant el tractament en el context carcerari, sia mitjançant mesures alternatives a la presó. El segon model destaca el paper de l'ambient en el marc de la teoria racional del delicte de Cornish i Clarke (2006), i deriva de la idea de posar les coses difícils al "delinqüent motivat" de Cohen i Felson tal com aquests el descriuen en la seva teoria de les activitats rutinàries.

El tercer model pren els coneixements que la criminologia ha anat acumulant sobre la rellevància dels factors socials de la ciutat i els seus barris sobre el delicte, des del temps de l'escola de Chicago fins avui dia: escoles deficientes, pobresa, marginació, presència de bandes delictives, absència de feina digna, famílies desestructurades... Tots aquests coneixements són elements que cal considerar en programes de prevenció d'aquesta naturalesa.

El quart model, la intervenció en la infància i la joventut, s'inspira en la psicologia i la criminologia evolutives i en les nocions de treball i benestar social; destaquen els programes i les intervencions que serveixin per a la socialització efectiva i per a garantir una atenció adequada als nens, als joves i a les seves famílies.

En aquest mòdul ens centrarem en dues d'aquestes quatre estratègies: la **prevenció psicosocial**, que és homologable a la intervenció en famílies i en nens i joves, i les escoles (en definitiva, els nens i les dues principals agències de socialització) i la **prevenció situacional**.

2. Política criminal i delinqüència a Europa

2.1. Aparició a Europa del camp d'estudi específic de la prevenció de la delinqüència

Medina (2011) descriu els principals punts de desenvolupament d'aquest nou àmbit, un desenvolupament que no ha estat uniforme a tot Europa, encara que sí que hi ha hagut elements comuns. Distingim dos grans corrents preventius apareguts a la fi del segle passat: un de procedent del Regne Unit i un altre de França.

D'una banda, a Anglaterra es va crear el Research Development and Statistics Directorate, dins del Home Office (Ministeri de l'Interior britànic), el qual, impulsat per l'obra influent de Ronald Clarke, va promocionar els programes locals de prevenció centrats en el disseny ambiental. Aquests programes reivindicaven la iniciativa privada i deixaven de banda l'exclusió social com una possible causa de la delinqüència. D'altra banda, va sorgir el model instal·lat a França: el seu informe de la Comissió Bonnemaïson es va considerar un referent del model més social sobre prevenció delictiva; es va centrar més en polítiques socials, en el foment de la solidaritat i del benestar; defensava el paper dels ajuntaments per sobre del de la policia o del del sistema judicial.

No obstant això, la majoria de les diferències que hi ha hagut a Europa han desaparegut amb el pas del temps, sia per la integració d'Europa com a comunitat, sia pel reposicionament ideològic i cultural més homogeni després de la caiguda del Mur de Berlín.

- Als anys noranta del segle XX comença la política europea de prevenció delictiva: el 1992 es redacta la Carta europea de les ciutats, en què es fa una referència explícita a la delinqüència i seguretat ciutadanes.
- El 1997 el Tractat d'Amsterdam genera un espai europeu comú de llibertat, seguretat i justícia, i el 1999 en el Consell d'Europa celebrat a Tampere (Finlàndia) se subratllen les estratègies de prevenció de la delinqüència.
- És el 2001 quan totes aquestes qüestions es materialitzen amb la creació de la Xarxa Europea de Prevenció de la Delinqüència, amb representació en els ministeris de Justícia i de l'Interior dels països membres de la Unió Europea, a més de la presència d'investigadors i diverses organitzacions rellevants en aquest àmbit.

Tot això va trobar més concreció a partir de la **creació del Tribunal de la Haia (2004)**, amb unes prioritats i uns objectius en prevenció del delictes ben definits:

- Reducció d'oportunitats delictives.
- Atenuació de factors que motiven individus a començar o mantenir una carrera delictiva.
- Prevenció de la victimització.
- Reducció dels sentiments d'inseguretat.
- Promoció d'una cultura de la legalitat.
- Prevenció de la infiltració d'elements criminals en l'estructura econòmica.

A més d'aquests punts, es recomanava l'adopció d'enfocaments interdisciplinaris en aquesta àrea.

Ara bé, moltes d'aquestes propostes no han arribat a començar realment el camí. Actualment hi ha una tendència molt preocupant en matèria de prevenció orientada al sentit més judicial del terme, en què es posa l'èmfasi en l'actuació punitiva; és a dir, una inclinació cap a sancions penals més nombroses i dures, que gasten els pressupostos de l'Estat, i disminueixen, doncs, l'ús de mesures menys intrusives o excloents per al control de la delinqüència (Medina, 2011). Ara ens ocuparem d'aquest punt.

2.2. Notes comunes a Europa

El 2007, finalment, el Regne Unit va crear un departament de justícia, de manera que reconeixia la importància que té l'aplicació de la llei com a part de la columna vertebral de l'Estat al segle XXI, i superava així l'etapa en què el Home Office aglutinava tot el que estava relacionat amb el crim i la resposta que s'hi donava. Un dels seus primers problemes va ser enfrontar-se a l'alta taxa de reclusió, una de les més altes d'Europa, entorn de 80.000 presos, o una taxa de 150 reclusos per cada 100.000 habitants.

En realitat, com avançàvem abans, aquesta tendència a l'alça en la reclusió dels delinqüents passa a tot Europa, en contrast amb el decenni pacífic dels anys vuitanta i primers dels noranta, en què es va imposar una pauta d'excrceració en moltes sentències penals. Aquesta tornada a una retribució més gran en part va ser una reacció a l'increment de la delinqüència de finals dels anys noranta i principis del decenni de l'any 2000, que es va relacionar amb l'augment de l'emigració i de noves generacions de joves sense un horitzó laboral definit i amb la influència de les drogues. Dificilment, però, es pot explicar solament per això. Cal recórrer a la influència d'una difusa "opinió pública" i la seva influència servint-se dels mitjans en la classe política i en les modes que s'instal·len en el discurs públic i polític per a arribar a comprendre del tot aquesta reacció.

De fet, la situació actual al Regne Unit (com a molts altres països europeus, entre els quals, Espanya) és d'una tendència a disminuir la delinqüència, cosa que, però, sembla que no és percebuda pel públic en general.

Aquest fenomen d'augment de la severitat del càstig penal en resposta a una percepció de l'opinió pública alarmada enfront del delicte ha arribat als racons més pacífics de la societat europea. Islàndia representa una comunitat petita, amb una extensió que és la cinquena part de França i amb solament un gran nucli urbà, Reykjavík, amb 100.000 habitants, més del 60% del total de la nació. Islàndia presenta una baixa taxa de delictes, això és, 7.234 delictes per 100.000 habitants (la taxa més baixa de tot Escandinàvia), i una molt elevada renda *per capita*, amb un índex d'atur de tan sols el 3%.

Què és el que la fa tan interessant com a estudi de la criminologia? Malgrat la ràpida transformació tecnològica i del sector terciari dels últims cinquanta anys, la població s'ha mantingut molt homogènia: els nascuts fora del país amb prou feines arriben al 4%. Presumiblement, aquest país atresora moltes de les raons que els criminòlegs han ofert en els llibres de text i en els articles especialitzats per justificar una delinqüència tan escassa: l'existència d'una societat que exerceix un gran control social informal, i que mira de mantenir tothom ocupat; la pervivència d'una institució familiar sòlida, que assegura a l'individu un suport emocional i social durant molts anys; un sistema de benestar social per a la infància molt desenvolupat; un sistema educatiu molt potent; un sistema de salut mental rellevant, en què hi ha molts serveis per a encarregar-se de problemes d'alcoholisme i d'addicció a les drogues, tots dos molt vinculats amb el delicte... Tots aquests aspectes, en combinació, pot ser que marquin la diferència (Ólafsdóttir i Bragadóttir, 2006).

No obstant això, igual que passa a la resta d'Europa, la investigació criminològica té molt poca rellevància en la política criminal. Per exemple, malgrat que els delictes no han augmentat de manera ostensible en els últims anys, hi ha hagut una tendència notable a endurir les penes, i això malgrat que un estudi publicat el 2001 va revelar que els subjectes que complien condemes més llargues no reincidien menys que els que en complien de menys severes; més aviat passava al contrari. Però la visió plantejada en els mitjans de comunicació és, contràriament, la d'un país sacsejat per una onada de crims, que necessita mesures urgents i expeditives (Ólafsdóttir i Bragadóttir, 2006).

Sembla, doncs, que en l'Europa actual es donen tres circumstàncies comunes: en primer lloc, una estabilització de la delinqüència o fins i tot un decrement en molts països pel que fa a altres anys; en segon lloc, l'existència d'una opinió pública que, malgrat això, té una percepció diferent de les coses, és a dir, percep que el delicte ha augmentat o que continua essent una cosa d'una gran magnitud; i finalment, la resposta de l'Estat en forma d'un augment en l'ús de les penes de presó i en la severitat de les condemes.

Ara bé, aquests tres factors que sembla que vertebrin la realitat criminològica europea es poden analitzar amb més detall. Així, ens podem preguntar això: fins a quin punt és cert que els europeus senten que la delinqüència s'està incrementant fins a nivells inacceptables? I, si això és així, és cert que els europeus en general demanen que la màxima duresa del càstig sigui la resposta prioritària enfront dels delinqüents?

2.3. La por al delicte no és tan elevada

Per descomptat, aquesta por es concreta en les estadístiques europees, en què, per exemple, els enquestats diuen que consideren que seran objecte d'un delicte l'any vinent en un percentatge a l'entorn del 24%, si es tracta d'un delicte contra la propietat sense violència, o bé a l'entorn del 29%, si es tracta de robatoris amb violència o delictes d'agressió (Junger i altres, 2007). En efecte, les investigacions que es duen a terme entre els ciutadans d'Europa i de l'Amèrica del Nord solen trobar que la por al delicte està molt estesa (Vanderveen, 2006).

Els estudis fets amb l'*European Social Survey*, la *British Crime Survey* i la *International Crime Survey* arriben a dues conclusions comunes:

- La por al delicte és una cosa comuna i estesa entre la població.
- La por al delicte no depèn únicament del volum del delicte existent, sinó que obeeix en part a altres processos socials.

Aquest últim punt és important, perquè vol dir que la política criminal no se ceneix necessàriament en les consideracions al nivell de crim existent, sinó que intervenen altres factors que incideixen en la psicologia de la societat. En altres paraules, el fet que se sàpiga que no hi ha una relació significativa i directa entre la por al delicte i la probabilitat de ser víctima d'aquest delicte no sembla que sigui un factor que atenuï la importància que concedeixen a aquests índexs d'inseguretat ciutadana els gestors polítics (Junger i altres, 2007).

No obstant això, malgrat les repercussions importants que té un fet així en el disseny d'una política criminal i en l'estudi mateix de la criminologia, la veritat és que hi ha molt poca investigació sobre què significa o com es concreta exactament aquesta por, és a dir, quins són realment els sentiments de les persones que diuen que tenen por i què és realment el que els en fa. Aquesta és precisament la finalitat de la investigació desenvolupada per Gray i altres (2008). Aquests autors no estan satisfets amb la manera com es fan les preguntes en aquests grans estudis de victimització, en els quals normalment els subjectes han de dir si tenen "molta por", "bastanta por", "una mica de por" i "gens de por" de ser una víctima del delicte. En lloc d'això, els autors proposen fer una pregunta més específica: en comptes de preguntar solament "Quanta por té de ser {robat/violada/etc.}?", preguntar també "Amb quina freqüència es va sentir {ansiós/terroritzat/preocupat/etc.} l'any passat per aquest fet?". I

després fan una pregunta complementària: “En l’última ocasió en què va sentir por, com va ser d’intensa (no gaire, una mica, bastant, molt o no ho puc recordar)?”.

És clar que actuant d’aquesta manera es té una precisió molt més gran de la naturalesa de la por que s’ha tingut, ja que en psicologia és ben sabut que els efectes nocius de la por o de l’ansietat depenen clarament tant de la freqüència com de la intensitat.

La veritat és que quan els autors van investigar la por al delicte amb aquest nou procediment a Anglaterra i Gal·les, prenent les dades de la *British Crime Survey* del període 2003-2004, els resultats van ser ben diferents dels tradicionals. Per exemple, la resposta a la pregunta tradicional de “Quanta por té de ser robat?” va ser d’un 35% ajuntant els segments “molta” i “bastanta”. No obstant això, quan la pregunta va ser “Quantes vegades va tenir por de ser robat l’any passat?”, el 84,5% va dir que cap, i solament un 10% de la mostra enquestada va tenir por de ser-ho més de quatre vegades. A més, si es vol valorar la intensitat d’aquesta por, hauríem de prendre en consideració la tercera pregunta, “En l’última ocasió en què va sentir por, com va ser d’intensa?”, a la qual els enquestats van contestar en un 8% que ho va ser “bastant” o “molt”.

En resum, el que tenim és una nova perspectiva pel que fa a la por del delicte: d’un 35% que sembla que té molta por de ser víctima de robatori, passem a un 8%. Es van donar uns resultats semblants quan es va preguntar per la por d’altres delictes, com el de ser robat a casa o el robatori de l’automòbil. Difícilment podem dir que la por de ser robat estigui gaire estesa a Anglaterra si el 85% no va tenir aquesta preocupació l’any passat! Per tant, el que contesten els ciutadans quan són interrogats de la manera tradicional no és tant l’experiència emocional actual enfront d’una possible amenaça criminal com més aviat una expectativa construïda sobre el que perceben que poden sentir en un futur incert, la qual cosa és molt diferent del que generalment entenem per *por al delicte*.

2.4. Els europeus no són tan partidaris del càstig com sembla

És possible que, fins a cert punt, les autoritats no s’equivoquin: el 62% dels europeus considera que les condemnes més dures seran capaces de dissuadir futurs delinqüents (Junger i altres, 2007). No obstant això, hi ha matisacions importants en el que sembla un suport generalitzat a la política d’enduriment de les condemnes. Per exemple, fins a un 85% d’europeus opina que, en el cas dels delinqüents juvenils, els programes de prevenció psicosocials serien més eficaços que la duresa penal per a prevenir el delicte, cosa que és coherent amb la seva també manifestada idea que la pobresa i la desocupació (81%) i la falta d’educació (67%) són al darrere de la delinqüència en aquestes edats (European

Commission - Directorate-General Press and Communication, 2003). És important constatar que el suport a la prevenció és molt alt en tots els països europeus, amb valors que estan aproximadament entorn del 80% d'enquestats.

A Espanya s'ha observat aquest mateix fenomen. Quan es va preguntar a una mostra representativa d'habitants de Màlaga quina mesura els semblava que havia de prendre la justícia enfront d'un dels delictes més comuns a Espanya, com és ara el robatori al domicili, solament el 28,4% va assenyalar la presó com la mesura més demanada. Les opcions majoritàries van ser la reparació del dany, que representava el 50,8% dels enquestats, i els treballs en benefici de la comunitat, amb el 45,6%, les quals es podrien classificar com a pertanyents a la "justícia de la restauració" (Varona, 2008). D'altra banda, quan se'ls va preguntar quina consideraven que havia de ser la pena més adequada que cal imposar al delinqüent, les tres opcions més triades van ser, per ordre decreixent, les següents: la que es mereixi considerant la gravetat del delicte (40,2%); la que permeti rehabilitar-lo (32,1%), i la que li impedeixi cometre nous delictes (20,2%).

Per tant, sembla que la societat no exigeix amb tanta intensitat i unanimitat el càstig dels delinqüents com a resposta essencial de l'Estat. Més aviat coexisteixen dues actituds que no són incompatibles: d'una banda, els ciutadans europeus entenen que la duresa penal ha de ser conforme a la gravetat dels fets, i que els autors dels delictes han de pagar per aquests fets; de l'altra, però, consideren que aquest càstig no ha d'incloure per força una resposta que sigui aliena a la rehabilitació dels delinqüents, particularment si són juvenils, i també que, a la llarga, la prevenció és molt més eficaç que l'aplicació de les condemnes quan el subjecte ja s'ha convertit en un delinqüent reincident.

2.5. Els factors que distorsionen la realitat i confonen la política criminal

Què pot passar actualment a Europa perquè hi hagi una resposta dels estats tan punitiva quan el delicte –almenys el delicte comú– no sembla que visqui un període d'esplendor? Ens sembla que hi ha tres raons que ho expliquen:

- l'existència d'una ansietat derivada de la integració europea i de la intensificació de certs tipus de crims producte de l'exportació de criminals dels països de l'Est, en un context de forta crisi econòmica;
- l'augment del crim organitzat, i
- l'ansietat derivada dels atemptats terroristes.

La primera raó es fa sentir amb força ara mateix a Espanya, on bandes compostes d'exsoldats o expolícies i delinqüents professionals romanesos i albanokosovars s'han especialitzat en robatoris d'habitatges i locals comercials i actuen amb gran violència. Amb el temps, aquestes bandes també recluten

delinqüents espanyols que ja tenen contactes per accedir amb més facilitat als objectius. Aquests delictes i altres de procedents de ciutadans del Marroc i de Sud-amèrica són particularment visibles davant l'opinió pública, i actuen com a grans senyals d'alarma dins d'una ansietat generalitzada per la nombrosa immigració que ha arribat a diversos països d'Europa en un termini molt breu. Al marge d'altres consideracions, la veritat és que a Espanya, el 2012, el 35% dels reclusos eren estrangers (*El País*, 4 d'agost de 2012), i en les estadístiques delictives hi ha una representació més gran dels immigrants del que els correspondria per la prevalença que tenen en la població. Els mitjans de comunicació social, atents sempre a les notícies sensacionalistes, contribueixen a destacar la visibilitat dels delinqüents estrangers, i això fomenta en la societat la idea que el crim augmenta, en bona part gràcies a la presència d'aquests delinqüents.

El segon factor és el crim organitzat. La Unió Europea ha començat a preocupar-se seriosament d'aquesta forma de crim des de principis dels anys noranta del segle passat, amb excepció d'Itàlia, que té una gran tradició de crim organitzat. Aquest consens recent a ocupar-se del crim organitzat ha estat la resposta a unes amenaces que afecten tot Europa, com són l'emergència d'una xarxa global de tràfic de drogues, el contraban de productes falsificats –cada vegada més important–, el tràfic d'immigrants il·legals i el tràfic de blanques i de prostitució, al costat de la nova reestructuració de les fronteres que ha creat l'espai europeu únic i l'obertura del mercat europeu a les màfies dels països de l'Est que abans estaven contingudes després del Mur de Berlín. Per desgràcia, hi ha poca investigació empírica al marge de les dades que controlen els serveis d'intel·ligència dels països, i la major part de les coses que els criminòlegs han dit sobre aquest tema són reflexions ideològiques sobre els límits entre la privadesa i la necessitat de seguretat amb motiu de les mesures que han implantat els estats (Kleemans, 2008).

L'altre aspecte que s'ha de considerar, de cap manera trivial, és la influència desestabilitzadora del terrorisme. En els últims vint anys, però especialment després dels atemptats de Nova York, Madrid i Londres, l'agenda de molts països europeus l'ha dominada la prevenció del terrorisme islamista. D'altra banda, la por dels actes terroristes pot exacerbar un desig de castigar severament tota acció criminal, al mateix temps que pot treure recursos de necessàries polítiques d'integració i de suport social a delinqüents i les seves famílies (Lösel, 2007). La veritat és que, com passa amb el crim organitzat, la investigació empírica brilla per la seva absència, i les avaluacions escasses fetes sobre les mesures implementades per a prevenir els atemptats terroristes no mostren resultats gaire prometedors.

En resum: la investigació tradicional criminològica ha deixat de banda el crim organitzat i el terrorisme, i en aquesta època en què aquestes dues formes d'expressió criminal ocupen un lloc prioritari entre les preocupacions d'Europa, trobem que no hi ha gaires respostes que pugui oferir la criminologia: no sabem gran cosa sobre les carreres delictives d'aquests delinqüents, o

sobre la seva personalitat o la seva psicologia antisocial, o sobre l'existència de mesures efectives de prevenció. L'escassa investigació que hi ha en tots dos tòpics mostra que la col·laboració entre els delinqüents té tant una dimensió funcional com social. La funcional es dirigeix a donar suport a la comissió del crim i a facilitar-la, mentre que la social proporciona un camp més gran de beneficis a tots els membres que col·laboren en l'entramat delictiu.

Això ens porta a una qüestió de gran importància: les **relacions complexes entre els vincles socials, l'ètnia i el crim**. El que sabem ara per ara revela que la cooperació criminal es construeix no tant per raó de l'ètnia com per raó de les relacions socials que s'estableixen entre certs individus (Kleemans, 2007). La gent col·labora en la violència perquè són de família o procedeixen del mateix lloc, la qual cosa sovint vol dir, per descomptat, que tenen la mateixa ètnia, ja que això influeix sobre les relacions socials. A més, el crim organitzat sol implicar activitats transnacionals, cosa que afegeix una nova complexitat a la qüestió sensible de les relacions entre ètnia i delinqüència, ja que els delinqüents es beneficien dels contactes entre diferents nacions i diferents grups ètnics. Des de la perspectiva de la investigació criminològica, l'estudi d'aquests fenòmens proporciona oportunitats favorables per a desenvolupar i avaluar teories que expliquin les associacions entre els grups ètnics i els patrons d'activitat criminal sense haver de caure en l'error d'adscriure trets fixos en els diferents grups ètnics (Kleesman, 2008). Per exemple, en el tràfic de drogues o de persones hi poden col·laborar diversos grups ètnics que atenen les facilitats estructurals sorgides després de la globalització.

Així, doncs, la política criminal europea s'ha d'ocupar de moltes qüestions. Tradicionalment, la delinqüència i el crim convencionals eren els responsables d'influir sobre l'opinió pública i els governs, mentre que avui dia el crim organitzat i el terrorisme contribueixen a confondre les coses en matèria de percepció de la por al delictiu i en la presa de mesures que l'Estat considera que li exigeixen els ciutadans.

Ara bé, en aquest mòdul ens ocuparem de les mesures de prevenció de la delinqüència, una vegada que hem presentat aquesta panoràmica general sobre el delictiu i la política criminal a Europa. Aquesta visió àmplia és important perquè influeix de manera poderosa en l'esforç que inverteixen els estats en la prevenció.

En el mòdul següent ens ocuparem de la prevenció terciària o rehabilitació (programes de tractament) dels delinqüents; aquí ens centrarem sobretot en la prevenció primera o primària, quan el subjecte encara no ha desenvolupat una tendència de comportament antisocial, i en les mesures de la prevenció situacional o ambiental, derivades de les teories racionals del delictiu, que es dirigeixen a tota la societat en general.

3. La prevenció psicosocial

El 1667 Thomas Cornell va ser penjat per haver estat considerat culpable i condemnat per l'homicidi de la seva mare. Al cap d'una mica més de dos-cents anys, una dels seus descendents, Lizzie Brodin, va ser acusada d'haver matat el seu pare i la seva madrastra, encara que va ser considerada no culpable perquè el jurat va trobar que no hi havia prou proves. A començaments del segle XXI, un altre descendent de la mateixa família, James Fallon, exerceix de professor de la Universitat de Califòrnia... i es dedica a estudiar els cervells dels assassins en sèrie! El que és interessant de tot això és que el mateix Fallon fins no fa gaires anys desconeixia aquest fet; se'n va assabentar en una conversa amb la seva mare. Mogut per la curiositat, va demanar a uns quants parents seus que passessin una prova d'escàner cerebral, a la qual es va sotmetre ell mateix, també.

Els estudis del professor Fallon assenyalen que els assassins en sèrie solen mostrar una activitat escassa en l'àrea del còrtex orbital (en el lòbul prefrontal), cosa que té sentit, perquè se sap que aquesta part del cervell interacciona amb l'amígdala, a la qual controla. L'amígdala és el lloc on resideixen les nostres emocions més intenses, particularment la por, però també és en bona part la font de la nostra conducta agressiva. El fet que hi hagi una activitat limitada a la zona orbital vol dir –simplificant-ho– que el “fre” de l'amígdala no funciona, amb el resultat que el subjecte que té aquesta condició és més procliu a la violència.

Què van mostrar els escàners cerebrals que va fer el doctor Fallon? L'única persona que va mostrar una activitat orbital escassa va ser... el mateix James Fallon! Per complicar les coses, un altre test que va dur a terme el professor amb l'estudi del gen monoamina-oxidasa A (MAO-A) va mostrar els mateixos resultats inquietants: l'única persona de la seva família que tenia la variant associada amb la violència (anomenat *gen del guerrer*) va ser ell mateix.

En aquest punt, les preguntes rellevants són aquestes: per què no havia mostrat un comportament violent i assassí, el doctor Fallon?; per què era un pacífic professor d'universitat? El mateix Fallon ens dóna la seva explicació: ell no és un assassí en sèrie perquè no té una condició necessària, això és, haver viscut en l'ambient “correcte” per a convertir-se en un psicòpata (Pigliucci, 2012). En efecte, Fallon va viure una infància feliç, sense traumes, i, segons ell, d'aquesta manera els efectes de l'ambient no van activar el seu potencial genètic per al crim.

Lizzie Brodin

Una de les llegendes de la criminologia americana és Lizzie Brodin. En el folklore popular és considerada culpable. Per a més informació, vegeu http://es.wikipedia.org/wiki/lizzie_borden

El professor James Fallon

Per descomptat, es tracta d'una suposició... Qui sap, en realitat? En tot cas, el que mostra aquest cas sorprenent és que amb una composició genètica determinada o amb determinades configuracions neurològiques no n'hi ha prou per a determinar una persona a portar una vida de delinqüència o violència.

I aquest mòdul tracta justament d'això: què sabem sobre la manera de prevenir la delinqüència en els individus? Hem de tenir en compte, però, que la prevenció no solament es pot fer “dins” dels individus. Aquesta **prevenció és psicosocial**, orientada a fer que les persones no desenvolupin les actituds i les habilitats necessàries per a cometre delictes, i –contràriament– disposin dels recursos que sabem que vinculen la gent a una vida respectuosa amb la llei. També hi ha una **prevenció ambiental, espacial o situacional**: actua “des de fora” del subjecte, manipulant l'accessibilitat que té un delinqüent potencial a un objectiu determinat o bé augmentant el risc que comporta l'acció delictiva de ser detectat i capturat per la policia.

En aquest sentit, si bé la prevenció psicosocial es pot centrar en tota la població en general (com quan l'Estat inverteix més diners a millorar l'educació o a proporcionar serveis de salut mental infantojuvenil), també es pot dirigir a poblacions en risc. En criminologia, els programes de prevenció se centren gairebé sempre en grups desfavorits o “en risc”, atès que mesures generals com les educatives o les sanitàries, encara que influeixen sobre la delinqüència a llarg termini, són més aviat mesures de política social. En canvi, la prevenció ambiental es dirigeix a tot subjecte que se senti temptat de cometre un delicte, és a dir, a tota la societat.

La prevenció psicosocial augmenta el cost moral o psicològic de cometre el delicte: l'individu es veu forçat a claudicar en els seus principis o a anestesiar la seva consciència per a delinquir; valora les opinions dels seus familiars i amics, i també la seva integració en la societat de “gent honrada”. En la mesura que el seu autoconcepte inclogui de manera sòlida el fet de ser “un tipus honrat”, serà més difícil que infringeixi la llei. En canvi, la prevenció situacional eleva les opcions negatives o els costos del delicte: es torna més difícil de cometre (com quan s'ha d'obrir una caixa forta per a agafar els diners) o bé fa més probable que l'autor sigui detingut i condemnat, o potser fins i tot ferit durant la comissió de delicte. La prevenció situacional, així, parteix de la base que el delinqüent ja està motivat per a cometre el delicte; la tasca és impedir que tingui èxit. La prevenció psicosocial, en canvi, vol evitar que la persona arribi a tenir aquest tipus de motivació o actitud favorable envers el delicte.

En la taula adaptada que hem agafat de la revisió de Medina (2011), hi figura un resum dels programes més representatius de la prevenció psicosocial.

Taula 3. Programes de prevenció psicossocial

Tipus de programa	Concepte	Programa model	Procediment	Resultats obtinguts
Orientats a millorar la qualitat de l'embaràs i la cura postnatal.	Dissenyats per a mares primíparaes amb baixos recursos econòmics, mitjançant visites d'infermeres a domicili.	<i>Elmira Prenatal / Early Childhood Project</i> (Olds, Mihalic i O'Brien, 1998)	Visites a domicilis de mares primíparaes amb algun factor de risc com, per exemple, adolescents, sense parella estable o de classe social baixa. Les 400 participants tenien almenys un d'aquests factors de risc. Els donaven ajudes econòmiques, consells bàsics de salut i educació sobre el desenvolupament fetal i de l'infant. El seguiment dels nens va ser fins als quinze anys.	Diferències notables entre les mares que van rebre visites a domicili i les que no, en aspectes com l'abús i l'abandonament infantil, les conductes problemàtiques, els conflictes, l'ús de càstigs, la quantitat de mesos que tenien una feina remunerada i menys embarassos després de la intervenció. Els nens que van rebre els beneficis de la intervenció eren menys proclius a presentar problemes de conducta desviada, i a escapar-se de casa o a haver estat detinguts per la policia.
Educació preescolar i programes de visites a domicili orientats a millorar el desenvolupament cognitiu.	Neixen amb l'objectiu de millorar el desenvolupament cognitiu dels nens i el seu rendiment escolar.	<i>HighScope Perry Preschool Project</i> (Schweinhart, 2005)	58 nens entre tres i quatre anys van rebre tractament i 65 de la mateixa edat i de les mateixes característiques van ser grup de control. La durada va ser de 30 setmanes per any; el contingut estava orientat a estimular el desenvolupament cognitiu amb l'aprenentatge actiu basat en el treball de Piaget. El seguiment es va estendre fins als vint-i-set anys d'edat.	Els subjectes que van rebre la intervenció mostraven resultats positius en diferents dimensions. Un percentatge més alt van acabar el batxillerat (71% enfront de 54%), tenien un salari més alt, eren més proclius a ser propietaris de casa seva, van necessitar menys ajudes socials i tenien menys taxa de detencions policials. Però no hi havia diferències significatives en els autoinformes que valoraven el total de comportaments desviats.
Programes que promouen la parentalitat positiva.	Treballen amb famílies centrant-se a ensenyar als pares com han d'educar i disciplinar els fills de manera més efectiva. Assumeixen que la qualitat de la relació entre pares i fills facilita l'aprenentatge del control sobre el comportament agressiu.	<i>Triple P: Programa de parentalitat positiva</i> (Sanders, 2003, 2008)	Combina aspectes d'intervenció universal i aspectes més focalitzats en menors d'alt risc i els seus pares. L'objectiu és millorar el coneixement, les habilitats i el nivell d'autoconfiança que tenen els pares per a reduir els problemes emocionals i conductuals dels fills. Té cinc nivells orientats a millorar la competència dels pares i a prevenir o alterar pràctiques parentals disfuncionals. Les mostres han estat famílies de classe mitjana.	El programa té més impacte en la variant més intensiva i quan les famílies són més problemàtiques.

Font: a partir de Medina (2011)

Tipus de programa	Concepte	Programa model	Procediment	Resultats obtinguts
Programes cognitius conductuals que ensenyen habilitats socials als menors.	Inspirats en plantejaments cognitius i conductuals d'aprenentatge social i de solució de problemes.	Losel i Beelmann (2007)	Són programes estructurats amb un nombre limitat de sessions, en les quals es vol ensenyar a les menors maneres adequades de percepció social, identificació de les emocions, autocontrol, control de l'enfadament, solució de problemes interpersonals i habilitats que hi estan relacionades.	La majoria dels 84 estudis examinats mostren efectes positius ($d = 0,38$, després de la intervenció, i $d = 0,28$, durant el seguiment); els efectes són petits però robustos.
Tractament primerenc o intensiu del comportament antisocial i delictiu.	En casos en què la prevenció és insuficient perquè el comportament antisocial o delictiu ja és present. Tenen com a objectiu el tractament directe d'aquestes manifestacions en la infància, per a prevenir una escalada de problemes al llarg de la vida.	<i>Teràpia funcional de la família (FFT)</i>	Adolescents entre onze i divuit anys amb un rang divers de conducta problemàtica i que tinguin risc de participar en comportaments delictius o violents, o que ja els presenten. Es fa en vuit o dotze sessions, i en no més de vint-i-sis per a famílies amb problemes més severes.	En tretze estudis publicats, els efectes mostrats eren molt positius, fins i tot cinc anys després de la intervenció.
Tractament primerenc o intensiu del comportament antisocial i delictiu.		<i>Teràpia multisistèmica (MST)</i>	Per a delinqüents juvenils entre dotze i disset anys. És una intervenció intensiva durant quatre mesos, per a incidir en diversos determinants del comportament antisocial en adolescents. El desenvolupament és en el context domèstic però atenent tot l'àmbit relacional del menor.	Reduccions en la reincidència entre el 25% i el 70% quan es compara el grup experimental amb el de control, fins i tot vint-i-un anys després de completar el programa (Schaeffer i Borduin, 2005; Sawyer, 2008).
Suport individual i mentors.	Ús de mentors per a donar suport individual a joves en risc.	<i>Germans grans, germanes grans (EUA)</i>	Presten serveis a més de tres milions de menors.	
Programes de components múltiples: extensió de l'atenció primerenca a diferents dimensions de l'entorn dels menors de manera conjunta.	Incorporen components múltiples, aspiren a canviar de manera conjunta diverses dimensions de l'entorn dels menors.	<i>Projecte de desenvolupament social de Seattle (Hirschi)</i>	El programa s'ocupa de modificar diversos dominis de factors de risc al mateix temps. Hi ha cinc-cents menors assignats de manera aleatòria entre el grup control i el grup experimental. Els del grup experimental reben una intervenció psicosocial orientada a millorar el vincle i la relació amb els seus pares i amb l'escola, i millorar les seves habilitats cognitives per a solucionar problemes interpersonals.	Milloraven el rendiment acadèmic i les relacions amb les seves famílies, i mostraven un rang més baix de comportaments de risc o delictius.

Font: a partir de Medina (2011)

3.1. Els programes eficaços

D'acord amb el que hem dit, la idea és que, en lloc d'esforçar-nos per contenir o rehabilitar un nombre més gran de delinqüents, podríem posar l'èmfasi a evitar que els nens i els joves es converteixin en delinqüents. Aquesta mesura va més enllà del sistema de justícia, i es fonamenta en la troballa sòlida de la investigació segons la qual els delinqüents més persistents comencen aviat a delinquir.

Per tant, si tinguéssim mesures preventives eficaces, que servissin per a evitar el desenvolupament de la carrera delictiva d'aquests joves, el guany en termes de reducció de delictes seria substancial. La bona notícia és que, en efecte, aquests programes hi són, com demostren revisions sistemàtiques recents (vegeu, per exemple, Farrington i Welsh, 2007).

Per exemple, aquests programes:

- a) Es fonamenten en una base teòrica sòlida, derivada de la psicologia de l'aprenentatge social.
- b) Utilitzen estratègies cognitivoconductuals.
- c) Fan intervencions que estan altament estructurades.
- d) Es dirigeixen a reduir els factors de risc que hi ha i a enfortir els factors de protecció, això és, els recursos positius que té l'infant i el seu ambient.
- e) Actuen, els eficaços, tant en l'infant com en els seus pares. L'infant sol rebre ensenyament en habilitats socials i desenvolupament de la intel·ligència i de valors i emocions morals, i els pares treballen per millorar les habilitats de comunicació i de criança dels fills.
- f) També inclouen, els més ambiciosos, altres escenaris de la vida de l'infant com a objectius d'intervenció: és el cas dels que busquen influir en l'escola mitjançant col·laboracions amb els professors, en el grup de pares i en altres institucions de la comunitat.
- g) També inclouen, els eficaços, atenció a mares solteres durant l'embaràs i en els primers anys de la vida de l'infant. No obstant això, no s'ha demostrat que hi hagi una relació estreta entre l'edat dels nens i els efectes preventius obtinguts, la qual cosa vol dir que mai no és massa tard perquè la intervenció valgui la pena.

Una intervenció àmplia orientada a la prevenció va més enllà, com es pot veure, del sistema de justícia, i moltes vegades comença abans que els nens tinguin edat per a ser considerats imputables. De la mateixa manera, estratègies com la intervenció en diferents contextos o sistemes, com passa en la teràpia multisistèmica (Henggeler, 1999), que han mostrat resultats prometedors amb adolescents en risc, es podrien adoptar en el tractament regular de delinqüents juvenils que no hagin d'estar internats, o per als quals es consideri que el tractament en la comunitat és l'opció més bona.

Vegeu també

Vegeu el mòdul "La predicció de la delinqüència".

3.2. Un estudi de la prevenció psicosocial en quatre països europeus

En un esforç per estudiar les diferents estratègies preventives en diversos països representatius de la cultura occidental del món, Junger i altres (2007) van analitzar i van comparar la política criminal preventiva al Canadà, els Estats Units i Austràlia, i també en quatre països europeus, això és, Alemanya, Holanda, Espanya i el Regne Unit. Van estudiar els tipus d'iniciatives o de programes següents:

- 1) Prevenció de la salut física de la mare i de l'infant.
- 2) Augment de l'ingrés econòmic en la família.
- 3) Increment de l'accés als serveis que hi ha a la comunitat.
- 4) Millora de les visites de suport a les famílies a casa seva.
- 5) Programes d'atenció a la criança de l'infant.
- 6) Educació preescolar.
- 7) Millora de les habilitats educatives i disciplinàries dels pares.

Una de les principals qüestions d'investigació de què es volia tractar en aquest estudi és si els països promocionaven les iniciatives que havien demostrat que tenien el suport científic més sòlid.

A continuació presentem un breu resum dels resultats pel que fa als països europeus.

3.2.1. Alemanya

A Alemanya hi ha diverses administracions que s'ocupen de la prevenció de la violència, pel fet, en primer lloc, que aquesta violència afecta molts àmbits de la vida pública, la qual cosa dóna lloc a la intervenció no solament del Departament de Justícia, sinó també dels de Família, Serveis Socials, i Educació i Salut, per esmentar-ne uns quants. En segon lloc, l'estructura federal del país fa encara més complexa la feina de coordinar les diferents respostes preventives, ja que cada estat té autonomia en aquest sentit. No obstant això, una part de la feina de coordinació nacional està en mans d'una institució estatal, coneguda com The German Forum on Crime Prevention.

En l'àmbit específic dels programes, a Alemanya hi ha nombrosos programes d'intervenció en la família (*positive parenting programs*), en què l'objectiu és millorar la capacitat educativa dels pares, i altres d'orientats a mares solteres i amb pocs recursos. Es calcula que cada any hi ha prop de dos milions de pares que participen en aquests programes (Lösel i altres, 2006). Pel que fa al mitjà escolar, dominen les iniciatives basades en les habilitats socials i en estratègies de resolució de conflictes mitjançades pels mateixos estudiants. En els casos en què la conducta violenta dels nens és molt marcada, els serveis socials ofereixen tractament ambulatori extensiu i seguiment. En el sistema de justícia

juvenil, la pràctica diària conté tant programes d'intervenció psicosocial com tasques comunitàries, en conjunció amb les sentències que busquen també la retribució del dany causat mitjançant el càstig.

Moltes d'aquestes mesures van ser el resultat de les recomanacions que van fer un panell d'experts a principis del decenni de 1990 al Govern, la qual cosa, però, no va impedir que el desenvolupament de les polítiques concretes fos gaire sensible a les exigències de més duresa transmeses cada dia pels mitjans de comunicació social, arran de diferents fets als quals es va donar molta publicitat que van incloure casos particularment violents.

Aquest clima va tenir el reflex en el fet que l'Estat alemany no va invertir gaires diners a avaluar els seus propis programes. Així, pel que fa a la intervenció preventiva, potser els resultats més concloents es deriven d'un programa multicomponent avaluat per Lösel i altres (2006), que incloïa entrenament positiu d'habilitats de criança per a pares i habilitats socials per als nens. Les famílies més problemàtiques se'n van beneficiar més, i el seguiment de dos anys després mostrava una millora significativa en els grups experimentals si es compara amb els grups de control. La conclusió d'això és que Alemanya necessita un èmfasi més fort en el disseny de programes més rigorosos i en la política preventiva basada en l'evidència, en què l'acreditació dels programes permeti canalitzar els diners i els esforços cap a iniciatives empíricament més consolidades. De la mateixa manera, una més bona coordinació dels recursos hauria d'oferir una prestació de serveis acumulada que arribaria de manera més efectiva als grups socials més necessitats.

3.2.2. Holanda

Holanda, a més de la multiplicitat de ministeris i de regions implicades, presenta de manera notable la tendència a castigar més severament en lloc de prevenir, malgrat que els estudis sobre victimització mostren una estabilitat en el volum del crim. Per això s'entén que tot just ara fa uns anys les autoritats han considerat seriosament la importància d'intervenir de manera primerenca en la família i en l'escola com a forma de prevenció del comportament violent posterior, amb la idea que la violència és un problema de salut pública, i amb l'expectativa de crear centres per a l'atenció integral del jove i la seva família en cada comunitat o municipalitat. Al mateix temps, el Ministeri d'Educació ha impulsat diferents programes per a combatre l'absentisme a l'escola, per a cobrir les necessitats especials en l'educació i per a estimular cognitivament nens provinents de famílies marginades.

Fins avui la investigació feta, en general, ha estat pobra, la qual cosa contrasta amb la tendència explicitada, per les autoritats, d'implementar actualment una clara política basada en l'evidència, amb l'exigència d'acreditar els programes que s'hagin d'implementar en els diferents escenaris dependents de l'Administració estatal. No obstant això, els obstacles per a arribar a aquestes metes són importants, entre els quals podem esmentar que no hi ha gaires es-

tudis rigorosos (que exigeixen un disseny experimental aleatoritzat o almenys amb grups equivalents) que proporcionin una base clara sobre la qual es pugui decidir “què és el que funciona”, la dificultat de coordinar l’acció conjunta de diferents organismes encarregats d’atendre els nens i les seves famílies, i l’escassetat de recursos en temps de crisi, que no és amiga de donar diners a la investigació en lloc de fer-ho a proveïdors o receptors dels serveis, cosa que políticament és més rendible.

3.2.3. Espanya

A Espanya la delinqüència juvenil, igual que l’adulta, ha mostrat una lleugera tendència a l’alça en els últims anys del decenni del 2000, per a mostrar una gran estabilitat o un lleuger descens en els anys posteriors. En aquells anys hi va haver cert increment en els delictes d’homicidi i –sobretot– de robatori amb violència protagonitzats pels joves. Entre els adults, l’impacte de la immigració ha estat molt important dins del sistema de justícia, i malgrat que la taxa s’acosta al 12% de la població total, la presència dels presos estrangers és del 35%. Alguns dels delictes que han alarmat més la població espanyola són els robatoris amb gran violència a cases i establiments, especialitat de delinqüents procedents de països de l’est d’Europa, i molts delictes de robatori a ciutadans als carrers. Com a resposta a això, l’Estat espanyol, alarmat per alguns casos de gran importància mediàtica, ha incrementat la severitat de les penes per als delinqüents adults i per als nois entre catorze i divuit anys, que s’inclouen en la jurisdicció juvenil. Moltes de les possibilitats de la Llei penal del menor, de l’any 2000, encara s’han de desplegar, com les mesures alternatives a l’internament (en particular, el servei comunitari i la restitució a la víctima) i una execució de la sentència que procedeixi amb rapidesa després de la comissió del delicte i inclogui activitats educatives d’acord amb les necessitats criminògenes del jove delinqüent.

D’altra banda, en els últims anys ha sorgit l’interès per atendre altres formes de conducta antisocial en els joves, com són els casos de **violència escolar** i la **violència contra els pares**. Per desgràcia, la prevenció de la delinqüència i la violència a Espanya no disposa d’una política d’estat pròpia; en efecte, es parteix de la idea que la manera més bona de prevenir el delicte és generant unes bones condicions per a poder viure, és a dir, una bona escola i uns ingressos econòmics dignes. L’evidència, però, demostra que la majoria dels delinqüents juvenils tenen una plaça escolar i no cometes delictes per subsistir, sinó per afany de viure experiències i obtenir coses. El resultat és que no hi ha programes específics que s’ocupin de les famílies que es troben en una situació de risc. A més, si bé alguns dels governs autonòmics han introduït fa poc programes per a prevenir la violència a l’escola, han estat molt locals i estan pobrament avaluats.

Medina (2011) és de la mateixa opinió. En l’anàlisi que fa sobre la prevenció del delicte a Espanya, diu que és complicat trobar activitats polítiques en matèria de prevenció del delicte al nostre país. Potser es deu majoritàriament al

fet que no hi ha una cultura d'avaluació de polítiques públiques, o també al limitat i esbiaixat desenvolupament de la criminologia a l'Estat espanyol. Segons Arroyo, "el desarrollo y ejecución de las políticas de prevención de la delincuencia no se corresponden al elevado grado de institucionalización y modernización social en España" (2005, pàg. 21). Les dades que recull la Xarxa Europea de Prevenció de la Delinqüència no inclouen ni una sola iniciativa espanyola fins ara.

Quins són els factors que expliquen aquest subdesenvolupament en polítiques de prevenció? Medina opina que una raó important que ho explica és la transició a la democràcia per la qual va passar aquest país (que va haver d'inventar en temps rècord les modernes institucions que exigeix una democràcia moderna), a més de factors econòmics, socials i geogràfics. El tema del terrorisme basc també va tenir influència en el terreny de la prevenció delictiva, fins al punt que alguns autors diuen que això va fer que hi hagués successius governs que optessin per un model de prevenció centrat en la policia, en el qual predominava el model racional burocràtic i de protecció de l'Estat, i no pas com a policia de servei preocupada per la protecció del ciutadà.

3.2.4. El Regne Unit

Aquest país ha elaborat en els últims anys un model de prevenció de la delinqüència, violència i problemes que hi estan relacionats entre els joves com l'embaràs no volgut (Pla d'acció per a l'exclusió social), que posa l'èmfasi en la coordinació de diverses agències per a proporcionar una intervenció primerenca en famílies d'alt risc. També inclou intervencions per a adults amb vides desestructurades i problemes mentals, a fi que puguin ser autònoms i mantenir una feina (Cabinet Office, 2006).

Malgrat aquestes iniciatives, que se sumen a les que hi va haver en la dècada dels anys noranta amb programes preventius per als nens i els seus pares com "Sure Start", en què l'èmfasi es posa en la disminució primerenca de l'agressió física i en la gestió, creant centres per als nens, recursos integrals per a ells i les seves famílies, falta una agència nacional de prevenció que pugui ser exigent en la implantació d'aquest tipus d'iniciatives primerenques al llarg del país. Malgrat això, hi ha un esforç per fer servir una metodologia que segueixi els criteris de la intervenció basada en l'evidència.

3.2.5. Conclusions

En resum, Junger i altres (2007) van extreure les següents conclusions de la comparació de les polítiques de la prevenció de la violència en aquests quatre països europeus, conclusions que, segons la seva opinió, es poden generalitzar també a l'Amèrica del Nord i Austràlia:

a) No hi ha una política coordinada per a prevenir o combatre el crim i la violència. Malgrat l'atenció dels mitjans o de la por que sembla que s'estén entre els ciutadans, crida l'atenció l'absència d'una agència nacional de prevenció del crim i la violència.

b) En alguns dels països la delinqüència ha mostrat un lleuger augment i en d'altres s'ha estabilitzat o disminuït, però en tots s'hi ha observat un augment de la gravetat de les condemnes, la qual cosa torna a demostrar que l'increment en la resposta penal no sempre va de costat de les estadístiques delictives.

c) En aquests països, els científics socials estan intentant que els seus governs adoptin **una perspectiva de política criminal basada en l'evidència**. Un problema afegit és que, a diferència de la tradició investigadora dominant en el camp de la salut pública, en les ciències socials els dissenys experimentals amb assignació aleatòria –cosa que constitueix “el patró or” en el disseny d'investigació– són més difícils i menys freqüents; en tot cas, són molt menys populars a Europa que als Estats Units i Austràlia.

d) La importància de la política criminal basada en l'evidència passa per perfeccionar aquests mateixos criteris del que constitueix la prova o l'evidència necessària per a recomanar la implementació d'un programa en un determinat context, la qual cosa hauria de considerar les peculiaritats específiques de cada nació o fins i tot de diferents comunitats dins de cadascuna d'aquestes nacions.

e) La política criminal és molt sensible a les notícies esbombades pels mitjans, i en molts d'aquests països es detecta una influència més gran de l'opinió pública que no pas de la criminologia científica a l'hora de fer modificacions legislatives o d'impulsar determinats programes.

f) Hi ha una discrepància entre la necessitat que tenen els polítics de retre comptes cada quatre anys (o un temps semblant) davant els seus electors i el temps que fa falta per a implementar i avaluar programes socials, que rares vegades es pot cenyir als períodes d'eleccions. Uns polítics més educats en aquest sentit, és a dir que comprenguin que els programes mal dissenyats i amb escàs suport empíric comporten un perjudici per a tothom, podrien marcar la diferència, i afavorir així plans amb una perspectiva a mitjà i llarg termini.

3.3. Exemple de prevenció psicosocial: els programes de competència social a l'aula

Els programes que han elaborat activitats específiques per a millorar la competència social dels estudiants que presenten carències rellevants en l'àmbit del rendiment escolar i les relacions socials tenen un suport empíric important d'efectivitat. Aquí, el que és característic és que es dediquen nombroses

sessions a fomentar habilitats cognitives i conductuals a estudiants en risc, sia per la seva agressivitat o per la seva indisciplina generalitzada acompanyada d'actes com vandalisme o consum de drogues.

Els programes dirigits al desenvolupament de la competència social en els estudiants

Objectiu: desenvolupar autocontrol i noves habilitats de pensament i de conducta en els estudiants.

Procediment: metodologia cognitivoconductual:

- Correcció i reforç positiu per a les conductes adequades.
- Modelatge, assaig i reforç d'habilitats cognitives prosocials, com control de pensaments automàtics de còlera, pensar en les conseqüències dels actes, habilitats de comunicació i socials, posar-se en el lloc dels altres o elaborar plans per a assolir metes.

Un dels programes més recents que pertanyen a aquesta orientació –que destaca pel fet d'ocupar-se de les deficiències i distorsions cognitives característiques dels joves agressius, tal com hem presentat abans en aquest capítol (ànim depressiu i ansietat; pobres habilitats de solució de problemes; maneig deficient de les emocions; atribucions hostils en la generació de conflictes), i per això mateix un bon exemple d'aquest tipus d'intervenció escolar– és el programa **GOPEP** (*Group Oriented Psychological Education Prevention*), elaborat pel psicòleg educatiu J. Jeffries McWhirter i el seu equip.

Aquest programa inclou quatre subprogrames o intervencions dirigits al següent:

- **Disminuir l'agressió i l'emoció de la ira, mitjançant el component anomenat SCARE** (*Student Created Aggression Replacement Education*). Aquest component es va elaborar en part a partir de les idees dels estudiants, que van contestar a la pregunta “Com podem disminuir la violència a les escoles?”. Una anàlisi de contingut de les respostes va revelar que el sistema més adequat era ensenyar als alumnes a controlar més bé les emocions, a prendre més bones decisions en situacions de provocació i a disposar d'alternatives a la conducta agressiva. Mitjançant l'aprenentatge de SCARE, els estudiants primer aprenen a reconèixer el problema de la ira i la violència en la societat, i després aprenen les habilitats necessàries per a afrontar la seva pròpia ira i agressivitat, i també per a prevenir l'agressivitat dels seus companys i d'altres persones.
- **Desenvolupar l'optimisme i l'esperança, i també disminuir la depressió, mitjançant el subprograma SOAR** (*Students Optimistic Attitudes and Resiliency*). Aquesta part se centra a desenvolupar els factors de protecció dels nois mitjançant el control augmentat dels pensaments, les actituds i les atribucions. Hi ha dos fonaments teòrics darrere d'aquesta intervenció: l'“optimisme après” (segons la coneguda teoria de Seligman) i la teo-

ria de l'esperança (elaborada per Snyder). L'esperança es defineix com la possessió d'expectatives positives envers el futur, i consta de tres components: a) generar i assumir una meta; b) tenir la capacitat de generar mitjans adequats per a arribar a aquesta meta, i c) disposar de la perseverança en l'esforç per a arribar-hi.

- **Desenvolupar relacions amb amics i adults positives** (subprograma BLOCKS, *Building Lives on Companion Knowledge Skills*). Es tracta de fomentar habilitats com l'assertivitat, l'autocontrol, la cooperació, la responsabilitat i l'empatia. El fonament teòric de BLOCKS descansa en els estudis sobre la intel·ligència emocional i la teoria cognitivoconductual. No hi ha cap dubte que disposar d'habilitats socials per a establir bones relacions és un dels èxits més importants durant la infància, i absolutament necessari per a la competència social.
- **Reduir l'ansietat** (ART, *Anxiety Reduction Training*). Aquest subprograma fa servir projectes artístics fàcils de portar a terme, com un instrument per a discutir aspectes que són particularment ansiosos per als nois, com són qüestions d'identitat, de relació o de capacitat d'enfrontar-se als problemes. Després que els joves han fet el projecte ve l'etapa en què es discuteix què és el que significa cadascun. Es tracta d'una activitat que no és amenaçadora i en què l'educador fomenta l'autorevelació, la connexió entre els membres dels grups i el cultiu de la retroacció (*feedback*) i del suport recíproc. És important combatre l'ansietat perquè fa disminuir l'activitat cognitiva i el desenvolupament social i emocional.

Cadascun d'aquests subprogrames o components del programa GOPEP fa servir diverses tècniques d'intervenció, pertanyents a l'escola humanística, cognitiva i conductual. Es desenvolupa a l'aula regular o bé en grups més petits, al llarg de quinze sessions d'una hora. En el progrés de les sessions també es fa servir la metodologia de la cultura de grup positiva (*positive peer culture*), la qual cosa comporta centrar-se en els punts forts dels estudiants, en el foment de la conducta responsable i en l'ús de la pressió de grup per a influir sobre la conducta positiva que manifesten. Hi ha dades empíriques que n'avalen l'eficàcia com a reductor dels conflictes i de l'agressivitat a l'aula, i també en el comportament extern al centre escolar.

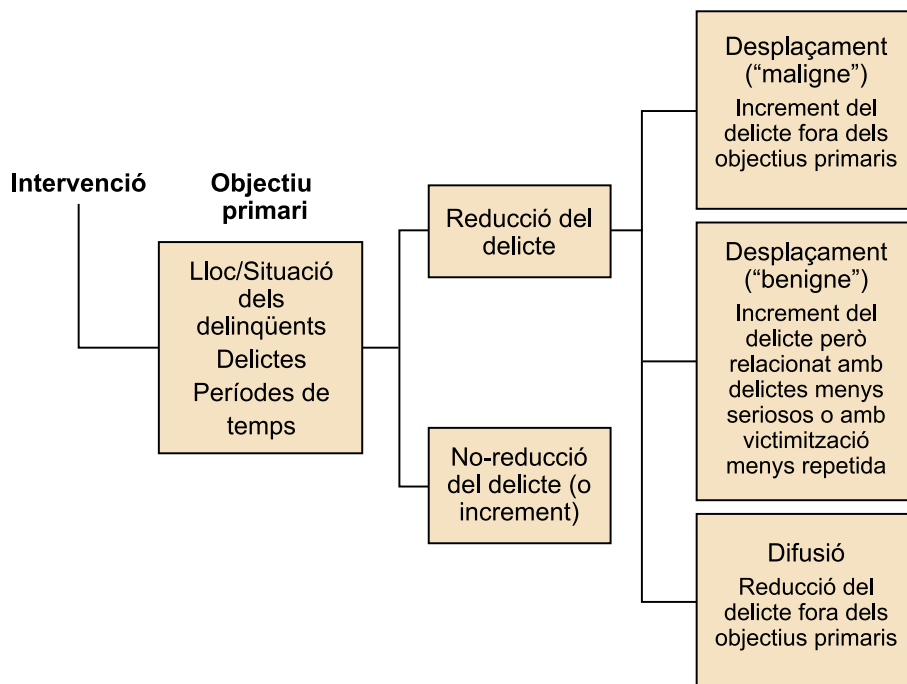
4. La prevenció situacional

La prevenció situacional s'ocupa de l'**ambient com a element central en la prevenció del delicte**. Prenent com a model teòric el "delinqüent racional" de la teoria de les activitats rutinàries i de l'escola britànica analitzada en un altre apartat (Clarke), la taula 4 és un resum de les principals estratègies preventives. Una idea comuna de totes aquestes estratègies se centra a "**desmotivar**" el **delinqüent** que, d'acord amb les teories que hem vist més amunt, s'aproxima a l'objectiu del seu delicte amb la voluntat d'accedir-hi, sia perquè aquesta motivació ja la tenia abans (com a tret de la personalitat o com a producte de l'aprenentatge), sia perquè percep en aquell moment que hi ha una oportunitat diàfana d'apropiar-se del que és aliè sense gairebé córrer riscos. Com assenyala Medina (2011), la quarta categoria, centrada a promoure la consciència de l'individu per a evitar que el desig de delinquir formi part de la psicologia de l'individu, és un reconeixement dels autors d'aquesta classificació (Clarke i Homel, 1997) del fet que tant la prevenció psicosocial com la situacional són plenament compatibles, ja que un individu socialitzat correctament tindria molts més problemes de consciència a l'hora de decidir-se a delinquir.

Les crítiques a la prevenció situacional s'han centrat tradicionalment en el fet que l'única cosa que aconseguixen és desplaçar el delicte, és a dir, fer-lo anar del lloc on ara hi ha més vigilància a un on no n'hi ha tanta, o bé desplaçar el tipus d'objectiu seleccionat. El gràfic següent, però, mostra que la prevenció situacional també pot produir un benefici més enllà de l'èxit primari de reduir el delicte en un lloc determinat; és a dir que es pot donar un desplaçament benigne si com a resultat de l'acció preventiva que s'ha emprès els delinqüents cometem ara els delictes en un altre lloc però amb menys freqüència o intensitat. I fins i tot s'ha observat l'anomenat *efecte de la difusió*: el fet que reduir certs delictes en un lloc s'ha generalitzat en els beneficis que té en altres tipus de delictes.

Avui dia sabem que la prevenció ambiental és efectiva; igual que la prevenció psicosocial. Com és lògic, no és sempre igual d'efectiva, però en l'actualitat la investigació ha deixat clar que els efectes que té no són ni irrelevantes ni transitoris. I pel que fa a la crítica més rànica segons la qual es tracta d'un model conservador perquè s'ocupa de facilitar que un delinqüent no accedeixi a un objectiu amb facilitat en comptes d'ocupar-se de les circumstàncies socials que fan que es creïn els delinqüents en primer lloc, no hi ha cap dubte actualment: que un comerç estigui ben il·luminat i que tingui els objectes valuosos en una zona on la visibilitat és elevada no implica de cap manera que l'Estat hagi de renunciar a la idea directriu que la gent tingui oportunitats per a una vida legítima (tornarem a aquest punt en l'apartat de les conclusions).

Figura 1. Impactes primari i secundari de les estratègies preventives

Font: Clarke i Weisburd (1994), agafat de Miró (2013)

Taula 4. Les estratègies de prevenció situacional

Incrementar l'esforç percebut	Incrementar el risc percebut	Reduir el guany o recompensa del delictes	Incrementar els sentiments de vergonya o culpabilitat
<i>Endurir l'objectiu (establir barreres físiques com cadenats i materials reforçats).</i>	<i>Examen d'entrades i sortides (el propòsit és incrementar el risc de detecció dels qui no compleixen els requisits d'entrada i sortida, com portar un objecte sense el tiquet de compra).</i>	<i>Desplaçar l'objectiu (si no es troba l'objectiu, no hi pot haver ni guany ni benefici; per exemple, la reducció de moneda menuda en taxis o autobusos).</i>	<i>Establir regles (normes clares, acceptables i coherents que regulin la conducta de persones dins de determinats contextos, organitzacions o situacions; és adequat per a situacions de prèvia ambigüitat normativa).</i>
<i>Control d'accés (delimitar un espai físic o virtual establint barreres com tanques, portes i recepcionistes; crear contrasenyes per a accedir a comptes privats en servidors informàtics).</i>	<i>Vigilància formal (vigilància elaborada per la policia o pel personal de seguretat privada amb l'objectiu de dissuadir els delinqüents potencials; inclou la vigilància per circuit tancat).</i>	<i>Identificar la propietat (a més de facilitar la recuperació del material robat, redueix el guany del delictes ja que el material gravat amb un identificatiu del propietari costa més de vendre en el mercat negre, i per tant no té tanta utilitat).</i>	<i>Enfortir la condemna moral (incrementa de manera directa els costos del delictes en termes de vergonya: campanyes de sensibilització en matèria d'incendis o maltractament a menors, per exemple).</i>

Font: adaptat de Medina (2011)

Incrementar l'esforç percebut	Incrementar el risc percebut	Reduir el guany o recompensa del delictes	Incrementar els sentiments de vergonya o culpabilitat
<i>Desviar els transgressors (mesura que mira de reduir la convergència en espai i temps de delinqüents motivats).</i>	<i>Vigilància per empleats (el paper d'agents de control social en l'exercici de les seves funcions típiques).</i>	<i>Reduir la temptació (hi ha estudis sobre vandalisme que han exposat que els objectes o peces del mobiliari públic que són objecte d'actes de vandalisme o pintades amb grafitis són més temptadors i proclius a rebre noves accions vandàliques; per això es reparen ràpidament aquests objectes).</i>	<i>Controlar els desinhibidors (redueix la disponibilitat de mitjans que neutralitzen els sentiments de culpa i els processos d'ordre mental superior que hi ha en la consciència: la propaganda racista o terrorista que tendeix a deshumanitzar determinats grups socials i dóna justificacions que la gent ordinària necessita per a cometre atrocitats).</i>
<i>Controlar els facilitadors (elements que fan més fàcil la comissió de delictes: controlar les armes de foc).</i>	<i>Vigilància natural (feines de vigilància que tots nosaltres exercim de manera quotidiana: mobilitzar veïns, millorar la il·luminació o fer un disseny arquitectònic en la línia que suggereix l'escala de l'"espai defensable").</i>	<i>Eliminar els beneficis (com els equips electrònics que no són operatius si no és que s'hi s'introdueix un codi o contrasenya que solament sap el propietari).</i>	<i>Facilitar la conformitat (ajuden a fer que els ciutadans segueixin els seus impulsos d'actuar moralment: establir urinaris mòbils en zones de "moguda juvenil" o programes de subsidis per als taxis que recullen potencials conductors embriacs).</i>

Font: adaptat de Medina (2011)

5. Una nova frontera per a la prevenció: el ciberdelicte

Un llibre excel·lent de Fernando Miró titulat *El cibercrimen* ens mostra que el delicte fa servir les últimes tecnologies per a expandir-se, i subratlla la necessitat d'emprar estratègies de prevenció eficaces per a combatre'l també a la Xarxa. Miró aporta la següent consideració sobre el significat d'aquest terme (2013, pàg. 39-40):

“Podemos utilizar el término *cibercrimen* para referirnos a un comportamiento concreto que reúne una serie de características criminológicas relacionadas con el ciberespacio (sentido tipológico), o para tratar de identificar un tipo penal concreto [...] que pretende prevenir la realización de conductas en el ciberespacio que afectan a bienes jurídicos dignos de protección (sentido normativo). En el primer caso, el término *cibercrimen* describiría conductas como la consistente en acceder ilícitamente a un sistema informático ajeno, o la del adulto que propone a través de Internet un contacto con un menor con la intención de consumir posteriormente un abuso sexual. En el segundo, el término describiría tipos penales, como el del nuevo art. 197.3, que sanciona el acceso informático ilícito, o el del art. 183 bis, que castiga el denominado *online child grooming* [ciberassejament a menors]”.

A continuació l'autor aclareix la diferència entre *ciberdelicte* i *cibercriminalitat*; si bé de vegades es fan servir de manera sinònima, segons la seva opinió val més emprar el concepte de *cibercriminalitat* per a incloure “el fenómeno de la criminalidad en el ciberespacio” i el concepte de *ciberdelicte* per a definir un tipus de comportament il·lícit concret (pàg. 41).

L'actualitat d'aquest tipus de criminalitat queda ben reflectida en el següent extracte d'una notícia de premsa:

A mesura que augmenta la pirateria contra els Estats Units, els experts miren d'identificar-ne els motius (*The New York Times*, 4 de març de 2013).

Quan la companyia Telvent –que controla més de la meitat del petroli i els gasoductes a l'Amèrica del Nord– va descobrir el setembre passat que els xinesos havien penetrat en els seus sistemes informàtics, va tancar immediatament l'accés remot als sistemes dels seus clients.

[...] Aquesta acció, es va deure a l'Exèrcit d'Alliberament del Poble, que buscava infectar el sistema de manera que pogués tallar les fonts d'energia i enderrocar la xarxa elèctrica per si els Estats Units i la Xina arriben mai a enfrontar-se? O més aviat els responsables van ser *hackers* informàtics xinesos que intentaven robar secrets industrials i vendre'ls després a empreses competidores al seu país?

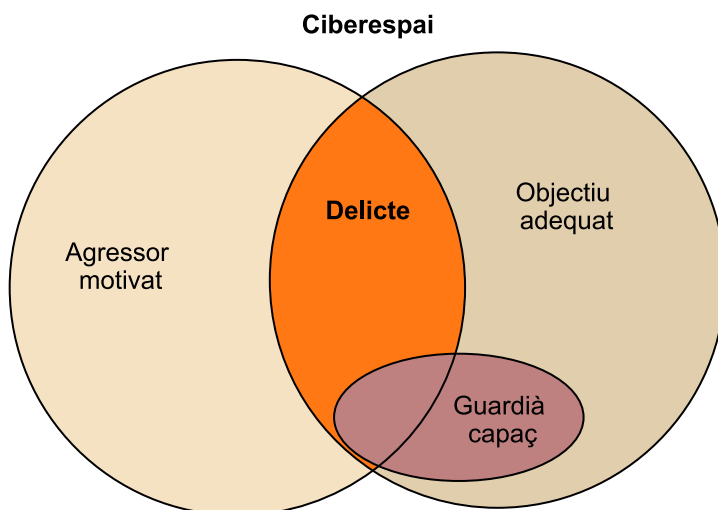
[...] No hi ha cap dubte que aquest tipus d'atacs estan augmentant [...]. El Departament d'Interior va revelar que el 2012 hi va haver 198 atacs destinats a les infraestructures de la nació, la qual cosa va comportar un augment del 52% pel que fa al 2011.

Per a Miró, la prevenció situacional ofereix un marc adequat per a tractar aquest nou fenomen de la delinqüència, ja que és un model que “frente a las tradicionales teorías de la criminalidad que se interesan por las razones que llevan a las personas en convertirse en delincuentes, pone el énfasis en la importancia de los factores ambientales, es decir, en la existencia de lugares y

momentos que propician la concentración de los delitos, lo que permite la intervención en el ámbito de la oportunidad para reducirla y evitar que el criminal motivado pueda cometer el delito” (pàg. 203).

En efecte, el ciberespai també és ambiental, i per això una teoria com les **activitats rutinàries** de Cohen i Felson (i en general el model de l’elecció racional) és particularment rellevant, ja que aquest ambient virtual genera oportunitats criminals, sobretot perquè els delictes comesos no solen ser impulsius, sinó meditats, i això els fa idonis per a prevenir-los des dels models racionals i situacionals del delictes. Ara bé, s’ha de tenir present que, a diferència del crim convencional, en què la teoria de les activitats rutinàries situava el “guardià capaç” com algú pròxim a la víctima (un familiar, veïns, etc.), el cas del ciberespai és la mateixa víctima o objectiu del delictes qui ha d’incorporar els seus guardians capaços en forma de “sistemas antivirus, al actualitzarlos, al incorporar otros sistemas de *software* de riesgo, al actualizar el sistema siempre que se pueda, etc. El guardián capaz, en el ciberespacio, es prácticamente un autoguardián que depende de la propia víctima” (Miró, pàg. 189). El gràfic 2 adapta el model de les activitats rutinàries al ciberespai.

Figura 2. Triangle del ciberdelictes

El guardià capaç depèn de l'objectiu mateix, gairebé no hi ha guardians externs, de manera que l'efecte reductor del delictes és més petit.
Font: Miró (2013)

6. Un model per al progrés en la investigació preventiva aplicada

Del que hem discutit en aquest mòdul se'n desprèn que en la prevenció del delicte cal fer servir els programes o les metodologies que provin que són efectius, o almenys que mostrin que assoleixen objectius intermedis que siguin considerats valuosos per a la comunitat (com és el cas dels assoliments de la justícia de la restauració, i el seu èmfasi a construir el capital social en benefici de totes les persones implicades en un escenari d'intervenció). Podem sotmetre a anàlisi crítica l'oportunitat de determinats programes, però si acceptem dur-los a terme, no podem malgastar el temps, els diners i les esperances dels contribuents.

En aquest punt assumim les reflexions i les propostes assenyalades per Paul Eklom (2005, pàg. 57). Quin és el propòsit del **coneixement** en la prevenció del delicte? Tal com assenyalava aquest autor, s'ha de dirigir a millorar, estendre i mantenir els esforços en la prevenció del delicte, tant si els fa la comunitat en la seva vida diària (mitjançant el control social informal) com els serveis de seguretat privada, els dissenyadors d'objectes i llocs més segurs, o les institucions del control formal de l'Estat.

Aquest autor estableix els següents tipus de continguts del coneixement necessari per a prevenir el delicte:

Taula 5. Els continguts del coneixement per a la prevenció

Sobre el tipus de delicte que cal prevenir	Costos i conseqüències que té per a la víctima i la societat; <i>modus operandi</i> dels delinqüents, definicions legals; patrons i tendències en la manifestació del delicte; factors de risc i protecció; teories explicatives.
Sobre els mètodes de prevenció que són eficaços	En quin context; efectes col·laterals; anàlisi de costos i beneficis.
Com es poden posar en pràctica aquests mètodes	Coneixement i habilitats necessaris per a implementar-los; metodologies d'investigació i anàlisi.
Qui cal implicar en aquests programes	Contactes per a buscar consultors, entitats associades; col·laboradors per a posar-los en pràctica; finançament; altres institucions de suport.
Quan s'ha d'actuar	S'ha de triar el moment adequat; coordinació amb altres institucions.
On s'han d'establir els recursos necessaris	Accions i moments del programa que han de tenir els recursos necessaris.
S'han de tenir en compte les implicacions simbòliques, emocionals i culturals del programa	S'ha d'estudiar la manera en què el programa s'adequa al sentit de justícia i valors de la comunitat en què s'implementarà.

Font: Eklom (2005)

La importància de reunir aquest coneixement es posa en relleu en el fet que una vegada i una altra observem que freqüent que és que un programa fracassi en la implementació en el món real, malgrat que en la demostració dissenyada prèviament (és a dir, en el programa experimental dut a terme pels investigadors o supervisat estretament per ells) hagi donat resultats. Per quina raó passa, això?

Massa sovint es tracta d'una falta de coneixement sobre els mecanismes causals que fan funcionar el mètode o programa posat en pràctica, i també d'un coneixement deficient sobre les causes del tipus de delicte que es vol prevenir.

Una altra causa habitual és no prendre en consideració el context en què es posarà a prova aquest programa. Com diu Ekblom (2005, pàg. 60):

“Els mètodes de prevenció del delicte no són com els pesticides, que es poden escampar uniformement sobre els mateixos camps amb la certesa que tindran tots els mateixos efectes”.

Aquestes deficiències augmenten si, d'altra banda, les estratègies dissenyades per a l'avaluació de procés dels programes i dels seus resultats són tan pobres que ens deixen més incògnites que respostes.

Per això ens unim a aquesta recomanació que torna a fer Ekblom (2005, pàg. 60):

Amb aquestes circumstàncies, farem bé de dotar els nostres professionals d'un conjunt de principis genèrics de prevenció i de coneixement del procés abans que oferir-los merament un gran nombre de solucions prefixades [...]. En un sentit més ampli, els hem d'ajudar a fer que pensin menys com a tècnics que han de seleccionar un remei prefabricat d'una llista o menú [...] i més com a consultors experts que entren aquests principis per a adaptar el programa al context, per a innovar i reconfigurar els seus diagnòstics i les seves solucions a mesura que ho necessitin.

Així, doncs, és essencial saber el que funciona (*what-works*), però ho hem de saber d'una manera detallada si hem de ser capaços de compartir i replicar els programes preventius, de tal manera que sapiguem exactament quines són les fortaleces i debilitats que tenen.

El nostre coneixement ha d'intentar descriure el procés de tal manera que possibiliti la reconstrucció intel·ligent de les accions preventives descrivint cada etapa pel que fa a l'elaboració i la posada en pràctica (Ekblom, 2005).

D'aquesta manera, sobre la base del coneixement que ja hem presentat en la taula 5, Ekblom (2005) proposa una estructura per als professionals a fi d'establir una sèrie de passos que assegurin la “pràctica més bona” possible en la reducció del delicte, que anomena **model de les cinc is** (taula 6).

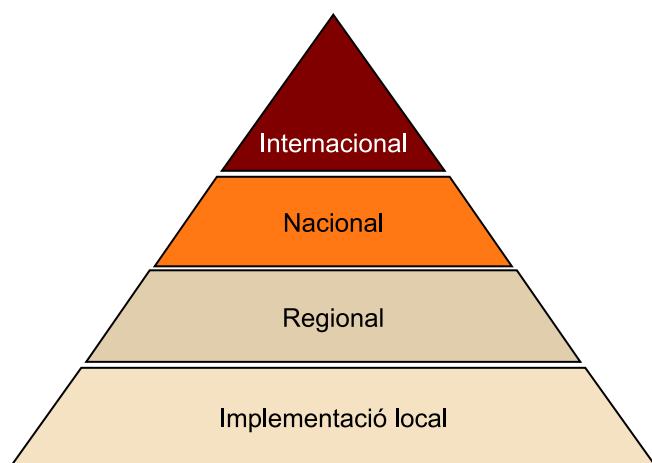
Taula 6. El model de les cinc is d'Ekblom de bones pràctiques per a la implementació d'estratègies de prevenció

Intel·ligència	Reunir i analitzar la informació sobre el delicte que s'ha de prevenir, les causes i les conseqüències.
----------------	---

Intervenció	Emprendre l'acció a fi d'evitar, alterar o afeblir les causes i els factors de risc, fent servir mètodes basats en l'evidència i que siguin adequats al problema delictiu que es vol prevenir i al context d'implementació.
Implementació	Aconseguir que les pràctiques seleccionades funcionin, d'acord amb les necessitats locals.
Implicació	Mobilitzar institucions, empreses i persones perquè facin la seva feina en la implementació de la intervenció.
Impacte	Avaluar els resultats del programa, i també la rendibilitat en termes de cost-efectivitat.

Així, doncs, sembla que estem en un moment de la criminologia aplicada en què cal elaborar programes de prevenció del delicte basats en l'evidència que es puguin replicar respectant la integritat dels components mitjançant un conjunt detallat de bones pràctiques que siguin sensibles a les exigències del context. Tindríem davant nostre, llavors, la tasca de construir una piràmide de mètodes basats en l'evidència que disseminessin el coneixement considerat efectiu d'acord amb diferents nivells jeràrquics, en què cada programa o mètode hauria d'especificar les metes que té, les poblacions diana i certs paràmetres del context que permetessin una replicació cada vegada més plena de coneixement sobre el que funciona i per què.

Figura 3. La piràmide de la generalització dels programes de prevenció

Font: elaboració pròpia

Un programa es podria disseminar en un àmbit regional si se sabessin bé els resultats efectius en les aplicacions locals. Després, el podria adoptar en un context nacional el país concernit, i això podria donar lloc a un examen comparatiu derivat d'aplicar el programa en altres països. Per tant, en la mesura que les pràctiques derivades de les cinc is quedessin ben especificades, aquest mètode es podria adoptar en altres països i contextos, i tots els professionals i responsables polítics podrien aprendre dels resultats que s'obtinguessin.

7. Conclusions

La prevenció fora de l'àmbit penal fa falta perquè la justícia, per si sola, és insuficient. La investigació és concloent. En la taula 7 apareixen diversos tipus d'estudis, basats en la idea que la dissuasió general o especial (és a dir, intimidar els ciutadans en general o els que ja han comès un delictes perquè s'abstinguin de delinquir en el futur) pot combatre el crim d'una manera molt eficaç si s'incrementa prou. Els resultats són clars: el càstig funciona en determinats casos, amb certs delictes o delinqüents, però això és lluny de ser una resposta que es pugui considerar eficaç en la prevenció del delictes. La pena és necessària, perquè la societat necessita sancionar mitjançant càstigs el contracte moral que ens uneix a tots, i la retribució és una exigència d'aquest contracte. Però una cosa no es pot confondre amb l'altra.

Taula 7. Estudis de dissuasió mitjançant el càstig penal

Tipus d'estudi	Concepte	Estudi model	Procediment	Resultats obtinguts
Estudis ecològics sobre la severitat del càstig.	Determinen si les regions, jurisdiccions o àrees que són més punitives amb la delinqüència tenen un efecte dissuasiu més gran en els nivells de delinqüència.	Lee i McCrary (Florida, 2009). Van fer servir dades individuals de la participació en activitats delictives abans i després de fer divuit anys. Usaven un disseny quasiexperimental; les dades permetien establir una discontinuïtat comuna en severitat de penes que afectava els individus que havien fet divuit anys.	Examinen la variació natural en les taxes del delictes i de punitivitat d'acord amb el temps i l'espai; examinen si un augment del grau de punitivitat, i de severitat, en l'aplicació de les penes porta a un nivell inferior de delinqüència.	El risc de participació en delictes als divuit anys descendia en un 2%. A aquesta edat, el període d'empresonament creixia un 230% per l'aplicació del dret penal d'adults.
Estudis sobre la certesa del càstig.	Analitzen la feina policial, fent servir mesures de presència o productivitat policial com a indicadors de la certesa i del càstig.	Anàlisi transversal de Wilson i Bonland.	Anàlisi transversal de trenta-cinc ciutats en les quals es mesura l'agressivitat policial.	Té efectes importants de dissuasió en delictes de robatori.
Estudis sobre percepcions.	Examinen si les percepcions sobre diferents dimensions de les sancions tenen un impacte en la conducta dels individus.	Pratt i altres (2006).	Metanàlisi dels estudis sobre la percepció de sensacions.	La magnitud de l'efecte de la percepció del càstig en la delinqüència, com a mitjana, era mínima (entre 0 i -0,20); més feble que el revelat en metanàlisi de la relació de la delinqüència amb altres variables. La certesa del càstig té més suport que la severitat del càstig. Com més rigor metodològic de l'estudi hi havia, més disminuïa l'efecte de les percepcions del càstig.

Font: adaptat de Medina (2011)

Tipus d'estudi	Concepte	Estudi model	Procediment	Resultats obtinguts
Experiments en dissuasió general.	Experiments clàssics. Permeten als participants comportar-se de manera deshonestament.	Nagin i Pogarsky (2003).	Van reclutar un grup d'estudiants universitaris que van dividir en quatre grups en funció de la combinació de severitat i certesa de càstig i els van passar una enquesta. Els mesurava aspectes psicològics i de personalitat a banda de fer-los vuit preguntes sobre coneixement general, i també els incentivava amb un premi de 10 dòlars si responien a sis d'aquestes preguntes com a mínim. Les preguntes es van dissenyar perquè no les encertessin ni per casualitat.	La conducta de fer trampa era molt més baixa en el grup en què la certesa de càstig era més elevada, però la severitat no hi tenia cap paper. L'eficàcia dissuasiva es relacionava amb diverses característiques personals (com una limitada capacitat per a la solució de problemes).
Percepcions del càstig i nivells de criminalitat.	L'amenaça de sancions penals influeix en el procés de presa de decisions dels delinqüents potencials i redueix la probabilitat que emprenguin activitats delictives ja que augmenten els costos que hi estan associats.	Kleck i altres (2005).	Van compilar xifres oficials en diferents dimensions de punitivitat (taxa de detencions per delictes, taxa de condemnats, durada mitjana de les penes de presó, nombre de dies entre la detenció i el moment de la condemna) en cinquanta-quatre comtats nord-americans i van intentar correlacionar-les amb les percepcions del públic, mesurades per enquestes sobre la certesa, la severitat i la celeritat del càstig penal, per a veure la relació que hi havia entre unes i altres.	No hi havia cap relació entre el nivell de punitivitat i les percepcions de càstig penal dels residents d'aquests comtats. No semblava que els individus dels comtats on el càstig penal era més sever i precís i s'aplicava amb més celeritat tinguessin una percepció més gran d'aquestes tres variables del càstig.
Dissuasió focalitzada.	La dissuasió implica la comunicació d'informació sobre desincentius a una audiència per a fer que els augmenti la percepció del risc i desmotivar la participació en comportaments no volguts socialment.	Programa <i>Ceasefire</i> ('alto el foc') a partir de 1996 a Boston.	Orientat a reduir la violència en les bandes juvenils, enviant un missatge explícit de càstig cert. Col·laboració entre les agències del control penal local, estatal i federal amb diversos grups comunitaris. L'estratègia es basava a aplicar la pressió de l'aparell penal contra les bandes si no paraven la seva violència.	Els homicidis van disminuir fins l'any 2000, en què la intervenció es va acabar com estava programat.
Estudis longitudinals.	Ens permeten observar una mostra d'individus al llarg del seu curs vital per veure de quina manera varia la participació en activitats delictives.		En general s'han centrat a avaluar l'efecte de la detenció policial en l'adolescència o la joventut una vegada que es controlava l'efecte d'altres factors de risc.	S'observa gairebé sempre que la detenció policial no té un efecte de dissuasió especial, i fins i tot augmenta el risc de participació en delictes en els anys següents a aquestes etapes.

Tipus d'estudi	Concepte	Estudi model	Procediment	Resultats obtinguts
Dissuasió especial en estudis quasiexperimentals.	Contrastran els diferents nivells de pressió penal.	Weisburd, Waring i Chayet (1995). Examen de l'efecte de la dissuasió especial de la sanció penal dels delinqüents de corbata.	Van compilar les dades d'una mostra de 742 persones condemnades, i les van dividir entre delinqüents de corbata que van rebre una pena de presó i delinqüents de corbata que no la van rebre. En van avaluar el grau de reincidència durant 126 mesos.	El grup de delinqüents que rebia la pena privativa de llibertat no presentava una taxa de reincidència més baixa que el grup que no havia estat sancionat.
Dissuasió especial de la violència domèstica per mitjà de detencions legals.	Són els únics que han fet servir experiments en un context natural, a més de l'enorme transcendència i impacte politicocriminal que han tingut; s'han produït modificacions legislatives importants.	Sherman i altres (1992).	Entrevistes amb víctimes. Van examinar els fitxers de la policia durant els sis mesos següents, buscant noves trucades o denúncies.	Van arribar a la conclusió que la mesura de la detenció era la més eficaç. Es va reduir en un 50% la prevalença de la violència.

Font: adaptat de Medina (2011)

Així, doncs, ens fa falta una política criminal que vagi més enllà de la justícia. Quina de les dues estratègies generals de la prevenció revisades en aquest mòdul resulta més valuosa o més eficaç en la prevenció del delictes? En realitat, la investigació diu que tant l'una com l'altra poden ser eficaces, i no són en absolut incompatibles.

A primera vista estem temptats de dir que el més important és aconseguir persones que siguin honestes i respectuoses amb la llei de la seva comunitat, i que la prevenció situacional no és sinó un conjunt de mesures parcials que hem d'aplicar perquè no hem estat capaços d'aconseguir allò altre. Aquest raonament té una part de veritat, però no tota.

Per exemple, hi ha molts delictes que són producte de l'oportunitat; hi ha molta gent que en general és honesta però que, ateses unes circumstàncies favorables, transgredirien la llei. Es tracta sobretot de petits delictes contra la propietat, però sens dubte irritants i nocius per a la societat. D'altra banda, a vegades persones ben integrades perden el control per causes diverses, com, per exemple, quan beuen massa; en aquests casos, les mesures situacionals són necessàries, perquè impedir que algú així porti una arma –o hi tingui accés– pot marcar la diferència. Finalment, les mesures situacionals que estrenyen i enforteixen el control informal –mitjançant la cohesió social i la vigilància recíproca en uns espais reconeguts com a propis perquè són el seu lloc de residència o de feina– són plenament compatibles amb la nostra pròpia evolució antropològica, que va generar una estructura psicològica per adaptar-se a una petita xarxa social, i no pas a una societat anònima i nòmada com la que hi ha al món ara.

És a dir, no podem educar mai algú de tal manera que no pugui delinquir ateses unes circumstàncies, o almenys no sabem com fer-ho. Entre altres coses, perquè l'ésser humà és lliure, malgrat tots els condicionaments biològics i

socials. Les mesures situacionals fan falta perquè faciliten que aquesta llibertat no vagi en contra de la llei. Dit això, no hi ha cap dubte que la prevenció psicosocial és una prioritat per a tota societat, en bona part perquè sabem que una part de la prevenció de la delinqüència passa per disposar dels recursos socials que possibiliten una vida digna.

És a dir, la justícia social és una condició necessària però no suficient d'una societat amb una delinqüència baixa.

Un exemple notable d'això el tenim en la realitat actual de molts barris poblats per afroamericans a les grans ciutats dels Estats Units (*The New York Times*, 19 de febrer de 2013). En l'actualitat hi ha la sospita que la massiva política d'empresonament que ha portat a terme aquest país durant els últims vint anys (i que ha fet que sigui el líder en el nombre de presos, més de dos milions) ha contribuït negativament a la lluita contra el delictes. La raó d'això és aquesta: hi ha barris habitats per afroamericans en què els habitants han anat a la presó, en un moment o altre, en una proporció superior al 50%. Com que les condemnes són molt llargues –producte de l'enduriment de les penes que hi ha hagut en aquest país–, això implica que les famílies d'aquests presoners estan abocades a viure sense l'ingrés econòmic del marit, de manera que cauen en una situació de marginació. Les mares han de treballar moltes hores perquè els seus fills puguin tirar endavant, i aquests fills, al seu torn, es veuen privats de l'atenció dels seus pares: del progenitor perquè és a la presó, i de la mare perquè passa molt temps fora de casa i no té temps per a cuidar-los. D'aquesta manera, hi ha molts criminòlegs que conclouen que, amb independència del benefici a què s'arribi en la prevenció del delictes per la incapacitació dels presos de seguir delinquent en la comunitat, aquest benefici es veu superat pels efectes negatius que causa en el foment del crim en la generació següent.

Així, doncs, l'existència de barris pobres, amb escassos models positius, amb famílies mal preparades per a cuidar-se dels fills, és il·lustratiu d'una justícia social deficient, en què el delictes es veu com una opció atractiva per a escapar-se de la pobresa. No obstant això, la prevenció psicosocial estableix programes guiats per la investigació per aconseguir que els nens i joves que tenen una situació més gran de risc tinguin oportunitats de redreçar la vida. Aquests programes van més enllà d'oferir recursos socials genèrics per a millorar el nivell de vida dels ciutadans. D'altra banda, també hi ha menors d'edat que provenen de barris no marginals, però que per diferents raons se senten atrets per amics antisocials o senten rebuig de l'escola. Per això diem que els programes efectius de prevenció psicosocial poden marcar la diferència, perquè assenyalen de quina manera s'han de gastar els diners per a fomentar una sèrie d'activitats tant en la família com en l'escola o en la comunitat que busquen enfortir els vincles dels nens i joves amb metes socialment positives.

Delinqüència baixa

Encara que és difícil establir un criteri clar sobre el que és una taxa baixa o alta de delinqüència en una societat determinada

Activitats

1. Identifiqueu alguna pel·lícula –antiga o recent– en què es posés l'èmfasi en la prevenció de la delinqüència en lloc d'una "línia dura" com a resposta davant el crim. A continuació escriviu un petit assaig sobre el que planteja i les bases criminològiques que es podrien utilitzar com a fonamentació.
2. Continuem amb el cinema: vegeu la pel·lícula de Michael Mann *Collateral* i escriviu sobre els elements que s'hi discuteixen sobre la naturalesa del crim, en particular l'aspecte de la llibertat humana enfront del determinisme i sobre la manera de pensar d'un assassí habitual.
3. Què creieu que es podria fer a Espanya –que no es faci en l'actualitat o molt poc– per millorar la prevenció de la delinqüència?
4. Podríeu fer un estudi sobre el tipus de prevenció situacional que hi ha al vostre poble, barri o ciutat?
5. De quina manera la victimologia pot ser d'interès per a millorar el coneixement i la pràctica en el camp de la prevenció del delictes?

Bibliografia

Bibliografia recomanada

Barberet, R.; Barquín, J. (2006). *Justicia penal en el siglo XXI*. Granada: Comares.

Una selecció d'articles apareguts en la revista *Criminal Justice*, on es tracten diversos temes com la justícia comunitària, la por del delictes i la policia de proximitat.

Fallon, J. H. (2006). "Neuroanatomical background to understand the brain of the Young psychopath". *Ohio State Journal Criminal Law* (vol. 34, pàg. 341-367).

Per conèixer la recerca de James Fallon.

Iriarte, C.; Alonso, N. (2008). *Competencia emocional: intervención psicopedagógica para su desarrollo a través de programas*. Pamplona: Ediciones Eunete.

Un bon exemple de prevenció psicosocial a l'escola, en espanyol.

López-Romero, L.; Romero, E.; Villar, P. (2012). "Relaciones entre estilos educativos parentales y rasgos psicopáticos en la infancia". *Behavioral Psychology / Psicología Conductual* (vol. 20, pàg. 603-623).

S'hi pot observar per què és important la prevenció psicosocial: els pares poden marcar la diferència i limitar els trets que generen la violència en els fills.

Medina-Ariza, J. (2011). *Políticas y estrategias de Prevención del delito y seguridad ciudadana*. Madrid: Edisofer.

El millor llibre de prevenció que s'ha escrit mai a Espanya. Imprescindible.

Miró, F. (2013). *El cibercrimen*. Barcelona: Marcial Pons.

Un llibre innovador al nostre país per l'anàlisi tan completa que fa d'aquest nou horitzó del delictes, molt ben documentat.

Sherman, L.; Farrington, D.; Welsh, B.; MacKienzie, D. (eds.) (2002). *Evidence-based crime prevention*. Nova York: Routledge.

Un llibre que recull la prevenció eficaç d'acord amb la investigació fins al principi del segle XXI.

Referències bibliogràfiques

Arroyo, M. A. (2005, abril). "Criminalidad y contexto urbano en España". Ponència presentada en l'11 Congrés de les Nacions Unides. Bangkok.

Cabinet Office (2006). *Reaching out: An action plan for social exclusion*. Londres, UK: Cabinet Office Press

Clarke, R.; Homel, R. (1997). "A Revised Classification of Situational Crime Prevention Techniques". A: S. Lab (ed.). *Crime Prevention at a Crossroads* (pàg. 17-27). Cincinnati, OH: Anderson.

Cohen, L. E.; Felson, F. (1979). "Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach". *American Sociological Review* (vol. 44, pàg. 588-608).

Cornish, D. B.; Clarke, R. V. (2003). "Opportunities, Precipitators and Criminal Decisions: A Reply to Wortley's Critique of Situational Crime Prevention." A: *Theory for Practice in Situational Crime Prevention* (editada per Martha J. Smith i Derek B. Cornish). Monsey, Nova York: Criminal Justice Press ("Crime Prevention Studies", 16).

Costelloe, M. T.; Chiricos, T.; Gertz, M. (2009). "Punitive attitudes toward criminals: Exploring the relevance of crime salience and economic insecurity". *Punishment & Society* (vol. 11, pàg. 25-49).

Eklblom, P. (2005). "The 5Is framework: Sharing good practice in crime prevention". A: E. Marks; A. Meyer; R. Linssen (eds.). *Quality in crime prevention* (pàg. 55-84). Hannover: Books on Demand.

European Commission, Directorate-General Press and Communication (2003). *Results of Eurobarometer 58.0 (Otoño 2002). Analysis of public attitudes to insecurity, fear of crime and crime prevention*. Brussel·les, Bèlgica: European Commission.

Garrido, V.; Redondo, S.; Stangeland, P. (2006). *Principios de Criminología*. València: Tirant lo Blanch.

Farrington, D. P.; Welsh, B. C. (2007). *Saving children from a life of crime*. Oxford: Oxford University Press.

Gray, E.; Jackson, J.; Farrall, S. (2008). "Reassessing the fear of crime". *European Journal of Criminology* (vol. 5, pàg. 363-380).

Henggeler, S. W. (1999). "Multisystemic therapy: An overview of clinical procedures, outcomes, and policy implications". *Child Psychology & Psychiatry Review* (vol. 4, pàg. 2-10).

Junger, M.; Feder, L.; Clay, J.; Côté, S.; Farrington, D. P.; Freiberg, K.; Garrido, V.; Homel, R.; Lösel, F.; Manning, M.; Mazerolle, P.; Santos, R.; Schumuker, M.; Sullivan C.; Sutton, C.; Yperen, T.; Tremblay, R. (2007). "Preventing violence in seven countries: Global convergence in policies". *European Journal on Criminal Policy and Research* (vol. 13, pàg. 327-356).

Kleemans, E. R. (2008). "Organized crime, terrorism and european criminology". *European Journal of Criminology* (vol. 5, pàg. 5-12).

Lösel, F.; Schmucker, M.; Plankensteiner, B.; Weiss, M. (2006). *Bestandsaufnahme und Evaluation von Angeboten im Elternbildungsbereich (A survey and evaluation of parent education programs)*. Berlín: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend.

Medina-Ariza, J. (2011). *Políticas y estrategias de prevención del delito y seguridad ciudadana*. Madrid: Edisofer.

Michael, T.; Farrington, P. D. (eds). (1995). *Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention. Crime and Justice: A Review of Research* (vol. 19). Chicago: University of Chicago Press.

Miró, F. (2013). *El cibercrimen*. Barcelona: Marcial Pons.

Ólafsdóttir, H.; Bragadóttir, R. (2006). "Crime and criminal policy in Iceland. Criminology on the margins of Europe". *European Journal of Criminology* (vol. 3, pàg. 221-253).

Sherman, L.; Farrington, D.; Welsh, B.; MacKienzie, D. (eds.) (2002). *Evidence-based crime prevention*. Nova York: Routledge.

Sherman, L.W.; Strang, H. (2007). *Restorative justice. The evidence*. Londres: The Smith Institute.

Dijk, Jan J. M. van; De Waard, J. (1991). "A Two-Dimensional Typology of Crime Prevention Projects; with a Bibliography". *Criminal Justice Abstracts* (vol. 23, pàg. 483-503).

Vanderveen, G. (2006). *Interpreting fear, crime, risk and unsafety*. Cullompton: William.

Varona, D. (2008, abril). "Opinió pública y justicia penal: Resultados de un estudio piloto (II)". *Boletín Criminológico* (núm. 104).

WHO European Region (2005). *Injuries and violence in Europe. Why they matter and what can be done*. Copenhaguen, Dinamarca: World Health Organization European Region.

